

SÁMEDIGGI

Sametingets ILO-169 rapportering
2023 for perioden 1. juni 2018 til 31.
mai 2023

Vedtatt 27.-29.09.2023

Sak 044/23

Innholdsfortegnelse

Artikkel 1, 2 og 3	3
Artikkel 4	8
Artikkel 5	10
Artikkel 6 og 7	10
Artikkel 8, 9, 10 og 12	13
Artikkel 13, 14 og 15	16
Artikkel 23	23
Artikkel 25	25
Artikkel 26, 27, 28 og 29	26
Artikkel 31	32
Artikkel 32	33

Informasjon til de ulike artiklene

Artikkel 1, 2 og 3

Samisk statistikk

1. NOU 2016: 18 *Hjertespråket* slo i 2018 fast at det ikke finnes noen offisiell statistikk over samiske språkbrukere i Norge. Etter dette ble det mulig å registrere samisk språkbruk for offisielle samiske språk i Norge i Folkeregisteret. Hittil har svært få benyttet seg av denne muligheten. (Art. 1(2) jf. art. 2(c)).
2. Mangel på individbasert statistikk for samiske forhold gjør at de samfunnsøkonomiske effektene av igangsatte tiltak er vanskelig å vurdere, og vanskeliggjør samfunnsplanleggingen av nye tiltak og ordninger. Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) publiserte i 2020 rapporten «En menneskerettighetsbasert tilnærming til samisk statistikk i Norge». Rapporten peker på at Norge, for å kunne oppfylle sine menneskerettslige forpliktelser må få bedre kunnskap om den samiske befolkningen, blant annet gjennom utvikling av statistikk. Uten den nødvendige statistikken blir det vanskeligere å utvikle treffsikker politikk og gjennomføre nødvendige tiltak for den samiske befolkningen både for Sametinget og statlige myndigheter. Uten statistisk informasjon om samiske språk, samisk kultur og samfunnsliv er det svært krevende for staten å følge opp sine forpliktelser overfor den samiske befolkningen. (Art. 7 (3)).
3. Den offisielle statistikken som finnes i dag finansieres delvis av Sametinget og bygger stort sett på geografisk baserte data. Dette innebærer at statistikk lages med utgangspunkt i befolkningen i Sametingets virkeområde for tilskudd til næringsutvikling (STN-området). I dette området vet en at det bor en del samer, men en kan ikke vite om observerte trender gjelder for samer, den øvrige befolkningen eller for distriktene som helhet. I dag gjennomføres folketellinger kun gjennom allerede eksisterende registre. For å kunne få en god samisk statistikk er det nødvendig å gjøre fysiske folketellinger. Dette er kostbart, og staten har avvist å finansiere dette. (Art. 2 jf. art. 7(1) og (3)).
4. En overordnet og viktig faktor for kvaliteten i skolen er data og tall som viser resultater og tendenser. Sametinget har i begrenset grad tilgang på slik data, og det utvikles begrenset statistikk og oversikt over samiske forhold i skolen. Sametinget forventer at nasjonale myndigheter i mye større grad enn i dag forplikter seg til å innhente egne kunnskapsgrunnlag om samisk elever. Dette bør gjelde generelt, men også når det utvikles politikk innenfor ulike politikkområder, eksempelvis stortingsmeldinger. Uten slike kunnskapsgrunnlag omtales sjelden de særlig samiske utfordringene og det utvikles heller ikke tiltak for å rette opp eventuelle skjevheter i opplæringstilbudet.

Likestilling

5. I konsultasjoner ble det oppnådd enighet om Grunnloven § 108 og hvordan Norges folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk skulle omtales. Det er derimot ikke oppnådd enighet hvorvidt urfolkstilhørighet skal nevnes som et eksempel på etnisitet i lovteksten til likestillings- og diskrimineringsloven. Sametinget ba om at urfolk eller samer

skal nevnes som et eksempel på etnisitet i lovteksten. Sametingets krav ble ikke imøtekommet på dette punktet, uten at det ble nærmere begrunnet (art. 2 jf. art. 6, 7 og 20).

Samiske elever med behov for særskilt tilrettelegging

6. Samiske elever med behov for særskilt tilrettelegging er en sårbar gruppe i utdanningssystemet. Disse elevene er avhengig av å få et opplæringstilbud på grunnlag av samisk språk, samiske kulturverdier og der opplæringstilbudet samtidig er tilpasset dem. Foresatte for barn med behov for særskilt tilrettelegging melder ofte om at skoleeiere har utfordringer med å tilrettelegge et spesialpedagogisk opplæringstilbud som også er på samisk og med grunnlag i samiske kulturverdier. Sametinget understreker behovet for å ivareta det helhetlige tilbudet for samiske elever med behov for særskilt tilrettelegging. (Art. 2 jf. art. 3(1), 26, 27, 28 og 29).

Mobbing på samiske skoler og barnehager

7. Sametinget har en intensjon om et trygt og godt læringsmiljø for samiske barn og unge. Sannhets- og forsoningskommisjonen påpeker at fornorskning er en pågående prosess, hvor ettervirkningene fortsatt preger de samiske samfunn og påvirker holdninger til samer. Tall fra tidligere elevundersøkelser og en studie av unges psykososiale helse (Hansen & Skaar 2021) viser at andelen elever som krenkes, mobbes og diskrimineres i samiske områder er høye sammenlignet med resten av landet. En av konklusjonene fra *NOU 2015: 2 Å høre til. Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø* er at det finnes store kunnskapshull om mobbing og diskriminering i samiske skoler og skoler med samiske elever. Det eksisterer i dag svært lite forskning om mobbing, krenkelser og diskriminering av samiske barn og unge i barnehager og skoler. For å kunne sette inn tiltak som bedrer det psykososiale skolemiljøet for samiske elever må kunnskapsgrunnlaget forbedres. Sametinget mener regjeringen må legge føringer for å få mer forskningsbasert kunnskap om samiske barn og unges skolemiljø, som igjen kan gi viktige bidrag til Sametingets utvikling av politikk innenfor dette området. (Art. 2 jf. art. 3(1) og 7(3)).

Personer med utviklingshemming i samiske områder

8. Sametinget mener det er behov for økt fokus på mobbing, trusler og vold mot personer med utviklingshemming med samisk bakgrunn både i hverdagen, på ulike livsarenaer og i rettsapparatet. Det er behov for økt fokus på forebygging og behandling av psykiske helseplager hos personer med utviklingshemming med samisk bakgrunn. Det er behov for økt fokus på organisering av botilbud og øvrige tjenester til personer med utviklingshemming, for å redusere standardisering av levesett, gi økt mulighet til å bestemme selv og mulighet til å delta i samfunnet på linje med befolkningen ellers (Art. 2 jf. art. 3(1)).

Vold i nære relasjoner

9. I Norge viser forskning at 49 pst. av samiske kvinner rapporterer at de har vært utsatt for vold av fysisk, psykisk eller seksuell art gjennom livet, i motsetning til 31 pst. blant majoritetsbefolkningen i samme område. I tillegg rapporterer samiske kvinner en høyere forekomst av seksuell vold i barndommen frem til 18 år: 17 pst. mot 11 pst. i befolkningen for øvrig. I de fleste tilfeller rapporteres det at overgriper er en kjent person for den som blir utsatt. Ny forskning (Astrid Eriksen, 2021) viser at samiske kvinner er mer utsatt for partnervold enn ikke -samiske (17,2% mot 11,8%). Situasjonen for samiske voldsutsatte eller berørte er på ingen måte tilfredsstillende. Det mangler krisesentertilbud både i Indre Finnmark og et krisesentertilbud med samisk kompetanse for den samiske befolkningen nasjonalt.
10. Det mangler forskning på samiske barn og voldsutsatthet. Det samme gjelder vold i den samiske LHBT- gruppa, funksjonsnedsatte og eldre. En har i dag ingen kunnskap om den samiske befolkningen og digital vold. Digital vold er et område som har økende tall på utsatte. Den samiske befolkningen i Norge nyter generelt godt av en høy levestandard og en høy andel av samiske kvinner har høyere utdanning. Likevel ser Sametinget at det ikke beskytter mot å bli utsatt for vold og overgrep.
11. Regjeringen lanserte handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021-2024. Etter Sametingets ønske ble det for første gang utarbeidet et eget kapittel om vold i nære relasjoner i samiske samfunn. Det ble lansert 19 tiltak for det samiske samfunn. Det er viktig å merke seg at disse tiltakene kommer i tillegg til tiltakene som gjelder hele befolkningen. Prosessen gikk i nært samarbeid og konsultasjoner med Sametinget.
12. Regjeringen er i gang med å utarbeide opptrappingsplan mot vold i nære relasjoner. Sametinget er i konsultasjoner med Regjeringen om denne planen.
13. Statens Barnehus i Finnmark er besluttet lagt til blant annet Karasjok. Dette var Sametingets krav gjennom plenumsvedtak og i konsultasjoner med Finnmark politidistrikt. Oppstart av kontoret i Karasjok er ikke fastlagt.
14. Sametinget mener det må utvikles voldsforebyggende tiltak for den samiske befolkningen. Det er behov for å videreutvikle hjelpe- og behandlingstilbud tilpasset voldsutøvere og voldsutsatte i den samiske befolkning. (Art. 2 jf. art. 25 og 30).

Samisk kultur

15. Bredden i det samiske kulturtilbudet er begrenset. For å bedre situasjonen behøves et betydelig økonomisk løft til samisk kultur over nasjonalbudsjettet. Det er blant annet mangler i det samiske medietilbudet. Det er behov for å utvikle Internasjonalt Samisk Film Institutt til også å kunne produsere og finansiere spillefilm og TV-serier.
16. Per dags dato eksisterer det ingen permanent utstillingsfasilitet for samisk samtidskunst og duodji (kunsthåndverk). Samisk kunstmagasin består av rundt 1300 verk. Sametinget mener en institusjon som et samisk kunstmuseum er nødvendig for en full virkeliggjøring av samers kulturelle rettigheter med respekt for samiskkulturell identitet og tradisjoner (Art. 2 jf. art. 4(1)).

17. Tradisjonell samisk vokalutøving, også kjent som joik, er en immateriell kulturarv som er blant de eldste i Europa. Denne tradisjonen er under press. Sametinget har etter ønske fra samisk sangtradisjonsmiljøer opprettet et eget prosjekt for å se nærmere på behovet for etableringen av en egen institusjon for joik. (Art. 2 jf. art 4).
18. Det utgis ikke nok litteratur til å opprettholde barns leseferdigheter på hverken nordsamisk, lulesamisk eller sørsamisk. Særlig kritisk er situasjonen for ungdomsbøker på alle samiske språk, samt barnebøker på de minste samiske språkene. Voksenlitteratur er mangelfull på alle samiske språk. Det finnes heller ikke midler for oversettelser til disse språkene. (Art. 2 jf. art 4(1) og 28(1)).

Medietilbud

19. Samiske medier spiller en viktig rolle når det gjelder bevaring og utvikling av samisk språk og kultur. Samiske medier har også en svært sentral rolle i å bygge et samisk fellesskap, og kan fungere samlende for det samiske samfunnet. Samiske medier skal belyse viktige saker for det samiske samfunnet, være en arena for nyheter, informasjon og meningsutveksling, produsere og formidle underholdning, samt være en arena for utvikling av språk, identitet og kultur, på samiske språk og på norsk. Et godt samisk mediemangfold bør derfor blant annet innebære en språklig, geografisk og sjangermessig bredde, samtidig som det legges til rette for at ulike meninger og stemmer i det samiske samfunnet kommer til orde i et offentlig ordskifte. Samisk samfunnsutvikling er samtidig avhengig av at majoritetssamfunnet har god nok kunnskap og innsikt i samiske språk, kultur, næringer og samfunnsliv. Mediene er viktige bidragsyttere til økt kunnskap om samiske forhold til den norske befolkningen, som kan være med på å motvirke stigmatisering og hatske ytringer, samt å fremme gjensidig respekt og forståelse i samfunnet.
20. Sametinget har en egen direktestøtteordning rettet mot samisk medier. I 2022 var budsjettet på rundt 5 mill. kroner, som ble fordelt på åtte ulike mediebedrifter.
21. Sametinget har per i dag ingen direkte innflytelse over mediestøtten eller de sentrale føringene som gis til allmennkringkastingen eller til samiske aviser. Sametinget gir jevnlig innspill til stortingsmeldinger på mediefeltet, NRK-plakaten og andre høringsdokumenter. De to samiske avisene Ságat og Ávvir mottar tilskudd for samiske aviser gjennom statsbudsjettet. I tillegg mottar også lokalavisene Nord-Salten og Snåsningen tilskudd. Tilskuddet til de samiske avisene og samiskspråklige sidene er en parallell til mediestøtten til de norske avisene, som et sentralt virkemiddel for å opprettholde et mediemangfold. Formålet bak tilskuddet til de samiske avisene er å legge til rette for demokratisk debatt, meningsdanning og språkutvikling i det samiske samfunnet.
22. Allmennkringkasting er et av flere statlige virkemidler for å fremme mangfold og ytringsfrihet i samfunnet og NRK-plakaten inneholder Stortingets overordnede krav og rammer for NRK. NRK skal styrke de samiske språkene, og styrke samisk identitet og kultur. NRK skal ha daglige sendinger for den samiske befolkningen.
23. NRK Sápmis hovedoppdrag er å lage innholdstilbud til den samiske befolkningen, men divisjonen skal også bidra til kunnskap og informasjon om det samiske samfunn til den øvrige befolkningen. NRK Sápmi tilbyr daglige sendinger på både radio og tv, og internettilbud på både norsk og samisk. I tillegg produserer NRK Sápmi ulike

produksjoner som dokumentarer, underholdning og sendinger under høytider o.l. Barne-tv tilbudet består av egenproduksjoner og dubbet innkjøpt materiale.

Kulturmiljø

24. Lov om kulturminner slår fast at samiske kulturminner fra år 1917 eller eldre er automatisk fredet. Med økt press på arealer erfarer Sametinget at samiske arkeologiske kulturmiljøer i liten grad er kartfestet noe som gjør det utfordrende å bidra effektivt i arealplanlegging. Det er behov for en målrettet og strategisk registrering av arkeologiske kulturmiljø slik at denne situasjonen endres.
25. Sametinget har i et eget prosjekt registrert ca. 920 automatisk fredete samiske bygninger. Sametinget har etter prosjektets avslutning gjentatte ganger synliggjort behovet for tilskuddsordninger som imøtekommer de særskilte behovene til den samiske bygningsarven.
26. Sametinget har forvaltningsansvar for samiske kulturminner og kulturmiljø, samt samisk bygningsvern i hele Norge. Samiske kulturmiljø er spor etter samisk bosetting og tilstedeværelse, de formidler kunnskap om samiske forfedres livsvilkår, ressursbruk, trosforestillinger og landskapsbruk.
27. Som følge av Kulturmiljømeldingen er det nedsatt et utvalg som skal revidere loven om kulturminner. Sametingets plenum har vedtatt at kulturminnemyndigheten skal overføres ved lov og ikke ved forskrift. Sametinget har i dialog med kulturmiljøutvalget redegjort for dette vedtaket samt synliggjort utfordringer Sametinget erfarer med dagens kulturminnelov og etablerte forvaltningspraksiser.
28. Et bredt utvalg av kulturmiljø i det samiske bosettingsområdet skal vedlikeholdes og formidles. Sametinget utarbeider en plan for skjøtsel og tilrettelegging av arkeologiske kulturminner. Prosjektene delfinansieres av Riksantikvaren under en ordning som kalles for *Utvalgte arkeologiske kulturminner- BARK*. For å muliggjøre finansieringen av nye tilrettelegginger kreves det at Sametinget har egenandel i prosjektene. Det er imidlertid ikke opprettet ordninger for et langsiktig vedlikehold av de allerede tilrettelagte kulturmiljøene

Museer

29. Sametingets politikk på museumsfeltet er tuftet på prinsippet om at samer har rett til å eie, forvalte og formidle egen kulturarv som en del av urfolksretten. Samtidig jobbes det etter et allsamisk perspektiv med felles utfordringer og mål for samisk kulturarv i samarbeid med Sametingene i Sverige og Finland.
30. Sametinget har gjennom flere år arbeidet med tilbakeføring av samisk kulturarv – Bååstede hvor ca. 1600 samiske museumsgjenstander tilbakeføres fra Norsk Folkemuseum til de samiske områder og de samiske museene. Sametinget undertegnet i 2019 en overføringsavtale av samisk gjenstandsmateriale fra Norsk folkemuseum og Kulturhistorisk museum til de seks konsoliderte samiske museene. De samiske museene har god fagkompetanse til å forvalte denne viktige kulturarven. Samtidig har samiske museer et sterkt behov for oppgradering og magasinutvikling i forbindelse med tilbakeføringsprosjektet. Dette fordrer en nasjonal dugnad for å oppgradere lokalitetene

31. Samiske seremonielle gjenstander har særlig stor verdi som en del av samisk kulturarv. De fleste samiske trommene befinner seg utenfor Sápmi. En rekke gjenstandene har gjennom historien blitt bortført, og befinner seg i dag på ulike museer i Norden og Europa, for eksempel i museer i Danmark, Tyskland, Frankrike og Storbritannia. Sametinget ønsker et fremtidig sterkere faglig samarbeid i arbeidet med tilbakeføringer av samisk kulturarv knyttet til samiske kulturhistoriske gjenstander.
32. Sametinget fordeler direkte tilskudd til seks konsoliderte samiske museumssiidaer. De siste årene har det skjedd en positiv utvikling på den samiske kultur- og museumsfronten. Saamein Sijte åpnet et nytt museumsbygg i det sørsamiske området i 2022. De samiske institusjonenes, museenes, kunstneres og kulturarbeidernes situasjon har blitt mer kjent i det nasjonale landskapet, det har blitt et større og bedre samarbeid mellom de ulike forvaltningsorganene og Sametinget har fått bedre dialog med nasjonale og regionale aktører. Ansatte ved de samiske museene oppnevnes til nasjonale og regionale styrer, råd og utvalg, og samiske temaer er stadig mer synlig på ulike formidlingssteder i Norge. For at denne positive utviklingen skal fortsette, og for å følge opp utviklingen på det kulturpolitiske feltet med kommende politiske styringsdokumenter og reorganisering på kulturfeltet, ser Sametinget behov for å utvikle nye strategier for at de samiske museene skal utvikle seg faglig, økonomisk og organisatorisk i fremtiden.
33. Museene er oppmerksomme på sin sentrale samfunnsrolle og i dagens samfunnsdebatter og i framtidens fortellinger. De er sentrale aktører i vår felles fortelling. De samiske museumssiidaene arbeider med forskning og formidling av kulturminner og driver årlig skjøtsel av kulturlandskap. De fleste samiske museumssiidaene er også definert som samiske kulturformidlingsinstitusjoner eller samiske kulturhus. De bidrar som sentrale møteplasser og er viktige aktører i sine lokalsamfunn og regioner.
34. De samiske museene er likevel relativt små sammenliknet med flere norske museer. De seks konsoliderte museumssiidaene under Sametingets forvaltning er spredt fra det sørsamiske området i sør til Varanger i nord. Dette utgjør en styrke i at de er godt forankret i sine lokale områder, samtidig som avstandene mellom dem er store. De samiske museene nyter en sterk faglig anerkjennelse og bidrar i forskning, forvaltning og formidling av vår historie og kulturarv.
35. Det gjenstår en rekke uløste oppgaver og utfordringer i utviklingen av de samiske museene. Dette vil kreve flere økonomiske ressurser enn det Sametinget har anledning til å bidra med over sitt budsjett. Sametinget har gjennom flere år pekt på at det er et stort behov for å kunne øke denne bevilgningen. De samiske museene skal kunne ha en lik mulighet til utvikling som øvrige norske museer, og det er flere utfordringer som burde vært løftet fram og realisert innen ivaretagelsen av samisk kulturarv. De samiske museene er underfinansiert sammenliknet med de norske museene. Det er heller ikke krav om regional medfinansiering av de samiske museene, slik som det er for de norske museene. Dette medfører utfordringer med å ivareta alle de faglige oppgavene som forventes av moderne museer. (Art. 2 jf. art. 4(1) og 7(1)).

Artikkel 4

Samiske språk

36. Alle samiske språk i Norge er truede språk eller alvorlig truede språk hvor det haster å få på plass tiltak. Det er en betydelig fare for en ytterligere reduksjon i antall språkbrukere i fremtiden dersom ikke særskilte tiltak blir igangsatt. (Art. 4(1) jf. art. 6, 7 og 28(3)).
37. I 2022 trådte språklova i kraft. Det nye i denne loven har en formålsparagraf der det kommer frem at offentlige organer skal ta ansvar for å bruke, utvikle og styrke samiske språk. Dette er en ny og viktig formulering, som understreker at samiske språk er likestilte norsk språk etter sameloven. I paragraf 5 om samiske språk i språklova fastsettes det at samiske språk er urfolksspråk. Dette er første gang begrepet urfolksspråk lovfestet.
38. Endringer i sameloven, og samelovens språkregler vil tre i kraft 2024. Det er nå definert at det med samiske språk menes nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Den største endringen av samelovens språkregler er en differensiering av kommunene i forvaltningsområdet. Differensieringen skal i større grad enn tidligere gjenspeile språksituasjonen i de forskjellige kommunene. I kommuner hvor samisk er majoritetsspråk vil kommunene få flere forpliktelser, mens det i nye kommuner vil være mulighet til å få færre forpliktelser enn i dag. Sametinget ønsker at kommunene vil jobbe seg opp til en høyere kategori over tid. Utfordringen Sametinget ser med tanke på lovendringene, og det generelle lovarbeidet, er at Sametinget ønsket en helhetlig oppfølging av NOU 2016:18 *Hjertespråket*, hvor alle relevante lover ble behandlet under ett. Dette fikk ikke Sametinget gjennomslag for, og lovene blir behandlet hver for seg.
39. Giellalokten er Sametingets språkstrategi som har til hensikt å skape et solid løft for de samiske språkene i hele samfunnet. De tre hovedinnsatsområdene i strategien er språktilbud til barn og unge, synliggjøring og samarbeid, og kompetanseheving og rekruttering. Rundt halvparten av tiltakene i Giellalokten er påbegynt eller gjennomført. Det er gått 5 år siden strategien ble vedtatt, og mye har naturlig nok endret seg i løpet av årene. Endringer i sameloven, sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og andre samfunnsprosesser skaper behov for endringer av Sametinget strategier for samisk språk. Strategien skal vise en tydelig retning for språkpolitikken, og det et kreves samarbeid og innsats for å nå målet om en varig endring i samfunnet.
40. Samisk språkuke (Giellavahkko) er et initiativ fra Sametinget Målet med Samisk språkuke er å løfte statusen til de samiske språkene, og øke kunnskap om samiske språk og kultur i hele samfunnet. I løpet av én uke skal de samiske språkene høres og synes over alt i samfunnet. Samisk språkuke er en felles dugnad for å synliggjøre og øke kunnskapen om de samiske språkene i hele samfunnet. Private og offentlige institusjoner, næringsliv, organisasjoner og andre aktører inviteres til å synliggjøre samiske språk nettopp denne uka. Sammen tas et større ansvar for at samiske språk høres, synes og brukes på alle samfunnsområder.

Østsamisk kulturgrunnlag

41. Ávv Skoltesamisk musem er en del av stiftelsen Deanu ja Várjjat museasiida/Tana og Varanger museumssiida. Ávv har som mål å bidra til styrking av skoltesamisk kultur, språk og identitet, samt formidle kunnskap om skoltesamisk fortid og samtid.

42. I Sametingets rapporteringer i 2008, 2013 og 2018 ble situasjonen til østsamene (også benevnt som skoltesamene) beskrevet. Skoltesamene er et urfolk på minst tusen mennesker. De skiller seg fra andre samiske grupper med særegenheter i kultur, språk, håndverk og bekledning. Skoltesamenes opprinnelige områder ligger i grenselandet mellom Norge, Finland og Russland. Østsamene befinner seg fremdeles i en svært utsatt og kulturell kritisk situasjon. Tiltak for å sikre østsamenes materielle kulturgrunnlag, slik det er foreslått av Samerettsutvalget og Sametinget, er ennå ikke fulgt opp av regjeringen. (Art. 4 jf. art. 3, 14 og 15).

Artikkel 5

Religionsfrihet

43. Ny lov om tros- og livssynssamfunn (trossamfunnsloven) ble kunngjort i 2020. Den trådte i kraft i 2021. Sametinget la i sin høringsuttalelse til lovforslaget fokus på hensynet til samisk kirkeliv, og om tilrettelegging for samiskspråklige i Den norske kirke. Sametinget mener det er nødvendig med en ny pliktbestemmelse i sameloven som innebærer at Den norske kirke skal tilby kirkelige tjenester på samisk i sine menigheter.

44. Kulturdepartementet har særskilt vurdert forslaget om å uttrykkelig nevne samisk kirkeliv i lov kapitlets formålsbestemmelse. Selv om samisk kirkeliv inngår som en viktig og omfattende del av Den norske kirkes virksomhet, mener departementet det ikke er tilstrekkelig grunn til å regulere dette som et særskilt lovpålagt formål. Etter departementets syn bør et slikt ansvar eventuelt tas inn i det regelverket («kirkeordningen») som Kirkemøtet skal vedta med hjemmel i lovforslaget § 12 andre ledd.

Samisk barneforum

45. Det er etablert et samisk barneforum. Sametinget ønsker at staten skal sikre et nasjonalt medvirkningsorgan for barn hvor den samiske stemmen blir hørt.

Artikkel 6 og 7

Konsultasjoner

46. Sametinget har praktisert konsultasjonsprosedyrene (PCSSP) med statlige myndigheter i over 15 år og erfaringene er varierende.

47. Stortingets vedtak om et nytt kapittel i sameloven om konsultasjoner har trådt i kraft. Dette inkorporerer også ILO-169 i sameloven slik at ved motstrid mellom samelovens bestemmelser og ILO-169 så har ILO-169 forrang. Sametingets plenum har tidligere gitt sitt samtykke til lovutkastet. Lovforslaget bygger i det vesentlige på konsultasjonsprosedyrene, men har omfattende forarbeider og merknader til bestemmelsene. Loven fastslår videre at direkte berørte samiske interesser har konsultasjonsrett og at kommuner og fylkeskommuner har plikt til å konsultere samiske interesser, herunder Sametinget der det er nødvendig

48. I saker om enkeltvedtak i energiutbyggingssaker er det fortsatt vanskelig å foreta reelle og substansielle konsultasjoner. Eksempler på dette er oppfølging av dommen fra

Høyesterett i Fosen saken og regjeringens beslutning om Melkøya. Det som fra regjeringens side omtales som konsultasjoner og god dialog har fortsatt preg av høring og innspill der premissene allerede er lagt eller førende vedtak er fattet. Prosessen blir derfor illusorisk. Dette til tross for statsministeren i sin tale til Sametinget etter Fosen-aksjonene forsikret om at «Derfor må vi styrke våre rutiner for konsultasjoner med Sametinget, med reindriftsnæringen og andre berørte næringer». Etter Sametingets syn går utviklingen motsatt vei med en stadig svekkelse av konsultasjonsordningen.

49. I saker der Sametinget har reist innsigelse til arealplaner og hvor det etter forhandlinger og mekling ikke er oppnådd enighet mellom Sametinget og kommunal planmyndighet, og hvor da Kommunal- og moderniseringsdepartementet fatter endelig vedtak, har Sametinget ikke blitt konsultert om departementets beslutning. Sametinget finner dette å stride mot art. 6 om at konsultasjoner skal skje på alle stadier av en sak. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har i 2023 erkjent at Sametinget skal konsulteres i slike saker i fremtiden.
50. Sametinget har ved flere anledninger fått innspill fra den sjøsamiske fiskeriorganisasjonen Bivdu, som etter sameloven også har rett til konsultasjon, om at Nærings- og Fiskeridepartementet og Klima- og miljødepartementet med underliggende direktorater, fylkeskommuner og kommuner, ikke overholder sin konsultasjons- og informasjonsplikt i saker som angår fiskere i sjøsamiske områder. Dette fører direkte til at Bivdu ikke kan ivareta interessene til fiskerne i sjøsamiske områder. Sametinget erfarer at regjeringen og øvrige myndigheter har etablert god praksis for konsultasjoner med reindriftsnæringen, og mener at regjeringen bør sørge for at rutinene for konsultasjoner med sjøsamiske interesser også kommer på samme nivå.
51. Sametinget viser til at situasjonen fortsatt er uendret i forhold til forrige rapportering når det gjelder saker hvor Stortinget fraviker fra fremkonsulterte forslag fra regjeringen, i saker der det fremmes representantforslag, ved politiske avtaler som kan påvirke samiske interesser og i saker der regjeringen ikke har konsultert med Sametinget, vil det foreligge en konsultasjonsplikt for Stortinget. Stortingets presidentskap har tidligere i brev til fagkomiteene gjort oppmerksom på at Sametinget har en særskilt adgang til å uttale seg før det treffes avgjørelser som har betydning for samiske interesser, og at det i spesielle tilfeller kan være grunnlag for konsultasjoner mellom Stortinget og Sametinget. Erfaringen Sametinget har, er at det fungerer godt når saker som kan berøre samiske interesser behandles i komiteene. Det er etablert god praksis med at Sametinget får tildelt tid og mulighet til å fremme sine synspunkter under komitébehandlinger. Konsultasjonsplikten etterleves derimot ikke når posisjonen inngår politiske avtaler som berører samiske interesser og som fører frem til vedtak i Stortinget. Det foreligger ikke en mekanisme overfor Stortinget som bidrar til avklaringer for om konsultasjonsforpliktelsene er ivaretatt i konkrete saker. (Art. 6 og 7).

Melkøya

52. . Sametinget mener at regjeringens beslutning om elektrifisering av Hammerfest LNG vil ha store konsekvenser for samisk kultur og næringsutøvelse, fordi vedtaket forutsetter omfattende inngrep på land i form av kraftlinjer og vindkraftverk i samiske områder. Sametinget mener derfor at saken er konsultasjonspliktig etter konvensjonen, fordi saken vil kunne påvirke samiske interesser direkte.

53. Olje- og energidepartementet mener imidlertid at det ikke foreligger konsultasjonsplikt i saken, og henviser til at det vil bli konsultert om arealinngrepene på land. Olje- og energidepartementet har imidlertid erkjent at elektrifiseringen av Hammerfest LNG har direkte betydning for samisk kultur og næringer ettersom det har vært avholdt møter med Sametinget hvor prosjektet har vært tema. Departementet har derfor vært kjent med at vedtaket vil kunne få konsekvenser for det samiske samfunnet, men har nektet å utrede, vurdere og konsultere om virkningene dette har for det samiske samfunnet. Departementet fattet etter dette likevel vedtak i saken uten å konsultere Sametinget.
54. Sametinget mener at Olje- og energidepartementets tolking av konsultasjonsplikten er uriktig fordi vedtaket om elektrifisering av gassindustrien forutsetter arealinngrep på land. Videre mener Sametinget at regjeringen ikke kan dele opp beslutningsprosessene eller vurdere enkelte tiltak som isolerte vedtak for å unngå konsultasjonsplikten, noe ILOs ekspertkomité har vektlagt i saker i Brasil og Colombia. Sametinget mener derfor at vedtaket om elektrifisering av gassindustrien vil kunne påvirke samiske interesser direkte, og at saken dermed er konsultasjonspliktig etter konvensjonen og at regjeringen dermed har krenket artikkel 6.

Budsjettprosedyrer

55. Sametinget har over flere år krevd budsjettprosedyrer som oppfyller konsultasjonsforpliktelsene etter konvensjonen, noe som igjen kan bidra til å sikre at det samiske samfunnet kan følge den generelle økonomiske utviklingen i Norge. Innflytelse over budsjettammer og mulighet til å vedta prioriteringer for egen utviklingsprosess er sterkt styrt av de økonomiske rammene fra statlige myndigheter, særlig i en enhets- og velferdsstat som Norge.
56. I 2018 ble Sametinget og Kommunal- og moderniseringsdepartementet enige om en ny budsjettordning. Statlig budsjettoverføring til Sametinget skjer som hovedregel over en samlet post i statsbudsjettet. I tillegg skal det i forkant av regjeringens årlige budsjettforslag overfor Stortinget være fremmet en melding fra regjeringen til Stortinget om utviklingstrekk og utfordringer for samisk språk, kultur og samfunnsliv der Sametingets synspunkter skal følge med når det ikke er oppnådd enighet. Regjeringen skal legge vekt på at arbeidet med meldingen legges opp slik at det tydelig ivaretar prinsippet om departementenes sektoransvar for samiske saker. Sametinget ser det derfor som svært viktig at ordningen gir rom for konsultasjoner om egen økonomisk, sosial og kulturell utvikling, og konstaterer at etableringen av den nye ordningen i seg selv ikke har sikret dette. (Art. 6 og 7).
57. I 2018 ble det for første gang bevilget midler over en ny budsjettordning. En stortingsmelding om samisk språk, kultur og samfunnsliv ble lagt fram i 2019. Det har etter dette blitt fremmet en årlig melding som har tatt for seg ulike temaer. Sametingets forventning var at meldingene skulle sikre at samiske formål ble prioritert, og at Sametinget fikk handlingsrom til å prioritere økonomiske virkemidler mellom ulike tiltak. Dette vil etter Sametingets syn vært i tråd med det mandatet som Sametinget har som folkevalgt organ. Sametinget konstaterer at meldingene i svært liten grad har ført til etablering av nødvendige tiltak. Kun én gang har de årlige meldingene blitt fulgt opp med bevilgninger for å sette i gang noen få tiltak. Sametinget har bedt regjeringen om at

ordningen skal evalueres, men så langt har ikke dette blitt fulgt opp. Sametinget mener det må etableres alternative finansieringsmåter. (Art. 6 og 7).

Sametingsvalget

58. Valgordningen til Sametinget er et forhold som spesielt angår det samiske folk, og et område der det er naturlig at Sametinget har rett til å vedta egne prioriteringer. Sametinget har i sitt forslag til revidert samelov lagt til grunn at det er Sametinget som skal gi utfyllende bestemmelser om valg til Sametinget.
59. Ved sametingsvalget i 2021 var det utfordringer med at valgmannallet var feil og at utsendelse av stemmesedler ble forsinket. Folkeregisteret er de som fører og utarbeider valgmannallet og feilene i valgmannallet skyldtes overgang til et nytt datasystem. Feilene ble rettet opp etter påtrykk fra Sametinget. Når det gjaldt stemmesedlene, hadde et og samme trykkeri oppdraget å trykke stemmesedler til begge valg. Sametingsvalgets stemmesedler ble trykt etter at man var ferdig med stortingsvalgets stemmesedler. I tillegg har ikke Sametinget hatt økonomiske ressurser til å avsette nok personellressurser til å jobbe med eget valg. Ved valget i 2025 vil trykking valgmateriell til sametingsvalget gå ut på et eget anbud og det avsettes også flere personellressurser til valgarbeidet gjennom hele valgperioden. Dette er midler som er avsatt over Sametingets eget budsjett gjennom vedtak i plenum. Sametinget vil arbeide videre med å styrke også det økonomiske grunnlaget for valgarbeidet. (Art. 6(1.c) jf. art. 7).

Kunnskapsgrunnlaget i offentlig oppnevnte utvalg

60. Myndighetene har for lite kunnskap om og forståelse for samiske språk, samisk kultur, samiske verdier og samisk tradisjonell kunnskap. Sametinget erfarer at representanter som besitter denne kunnskapen ikke alltid er inkludert i regjeringsoppnevnte utvalg som utarbeider grunnlaget for lovendringer, tiltak og ordninger som også vil berøre det samiske samfunnet. Sametinget mener det er naturlig at det er Sametinget som utpeker personer til slike utvalg, slik at kunnskapsgrunnlaget sikres. (Art. 7(1)(3) jf. art. 33).

Artikkel 8, 9, 10 og 12

Domstolene

61. Staten Norge er bygget på territoriet til to folk, samer og nordmenn. En rettstat må bygge på rettsoppfatningene til begge folk. Når man ser hvordan norske myndigheter historisk har behandlet samene er det ikke til å komme utenom at mange i det samiske samfunn har sett domstolene som et organ for en urettferdig statlig fornorskningsspolitikk som ikke respekterer etablerte samiske rettigheter, samiske sedvaner eller rettsoppfatninger. Frem til ganske nylig har dette rettet seg opp noe gjennom praksis i domstolene. Domstolene er avhengige av at folk har tillit til at de avgjørelser som fattes er rettferdige og upartiske. Det er derfor viktig at også samene har tillit til domstolene. (Art. 8 og 9 jf. art 12).
62. Tilgangen til klageordninger og domstolsprøving, gir ingen garanti for at klageorganer og domstoler anerkjenner samiske rettigheter. Det stilles heller ikke tilstrekkelig ressurser til rådighet for å sikre juridisk bistand til samiske rettighetshavere. I mange saker er det årevis med behandling, og hvor reglene om å vektlegge samiske interesser ikke får

betydning i praksis. En konsekvens av dette er at samene som individer og kollektivt ikke har rettfærdige muligheter til å håndheve sin rettsstilling.

63. Opprettelsen av Indre Finnmark Tingrett har vært et positivt bidrag med hensyn til å bedre rettsikkerheten for samene ved at saker kan føres på nordsamisk og ved at man har større fokus på å synliggjøre samiske sedvaner, rettsoppfatninger og Sametingets uttalelser. I april 2021 ble Indre Finnmark tingrett slått sammen med Øst-Finnmark tingrett. Sis- ja Nuorta-Finmárkku diggegoddi - Indre og Østre Finnmark tingrett har i dag et særlig ansvar for å ivareta den samiske dimensjonen innen rettsvesenet. Sametinget mener de flere domstoler bør bruke denne tilnæringsmåten som et eksempel til etterfølgelse i saker med samiske parter. Det er i tillegg en avgjørende forutsetning for at domstolene skal kunne behandle og avgjøre samiske saker at det foreligger en solid samisk kulturforståelse og en inngående kunnskap om samerett. Sametinget understreker at det er av avgjørende betydning at domstolene settes ressursmessig i stand til å ivareta den samiske dimensjonen i sitt arbeid. Det er nødvendig å se på endringer i reglene som gjelder for samiskspråklige som part, tiltalt eller vitne i rettsapparatet (art. 8 og 9).
64. Det er behov for kompetansehevende tiltak for å styrke kunnskapen om det samiske samfunn, samisk kultur, samiske sedvaner og rettsoppfatninger i domstolene. Dette må skje gjennom at same- og urfolksrett inngår i utdanningen i rettsvitenskap og eiendomsrett. Dette er delvis implementert i utdanning innenfor rettsvitenskap, og bedret for de som gjennomfører studier i eiendomsrett. Eiendomsrettsstudier, som utdanner til jordskiftedommere, skjer i dag ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet som tilbyr same- og urfolksrett innenfor fem emner. UiT- Norges arktiske universitet tilbyr studier i same- og urfolksrett der sameretten er obligatorisk for egne studenter på 4. avdeling i tillegg til to valgfag på 5. avdeling. Fagene tilbys studenter fra andre studiesteder, men det er få som har benyttet seg av tilbudet.
65. Etterutdanningstilbudet for dommere som særlig belyser faktiske og metodiske spørsmål knyttet til samenes stilling som folk og urfolk i Norge etter folkeretten og norsk rett styrkes. Det bør være tydelig hvordan samiske sedvaner og rettsoppfatninger kan komme til anvendelse i rettspleien og hvilke rettskilder man kan se hen til. Sametinget gjør ofte vurderinger, tar forbehold eller har spesifikke presiseringer når lover og forskrifter som berører samiske interesser utarbeides. Dette er en del av lovenes forarbeider, men blir sjelden anvendt når konkrete problemstillinger avgjøres i domstolene. (Art. 8 og 9).

Høyesterettsdom

66. Norges Høyesterett dom 11. oktober 2021 (HR-2021-1975-S) slo fast at vedtak om konsesjon til vindkraftutbygging på Fosen er kjent ugyldig fordi utbyggingen krenker reindriftssamenes rett til kulturutøvelse. Saken gjaldt spørsmålet om utbyggingen av Storheia og Roan vindkraftverk på Fosen krenker reindriftssamenes rett til kulturutøvelse etter FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27. Høyesterett i storkammer kom enstemmig til at rettighetene er krenket, og at vedtakene om konsesjon og ekspropriasjonstillatelse derfor er ugyldige. Skjønnet om fastsettelse av erstatning for inngrepet ble av denne grunn nektet fremmet.

Som følge av regjeringens manglende oppfølging av Høyesteretts dom i Fosen-saken, markerte samisk og norsk ungdom og menneskerettighetsbeskyttere at det hadde gått 500 dager med å innta resepsjonen til Olje- og energidepartementet. De ble fjernet med makt av politiet om natten etter noen dager. Aksjonen eskalerte deretter og førte til omfattende demonstrasjoner og sivil ulydighet i form av sperring av inngangene til flere departementer. I løpet av aksjonene ble det gjennomført et tidligere planlagt konsultasjonsmøte 2. mars 2023 mellom sametingspresidenten og olje- og energiministeren, hvor også landbruksministeren var til stede. Denne konsultasjonen ble avsluttet med en felles pressekonferanse der ministeren erkjente et pågående menneskerettsbrudd på Fosen og informerte at regjeringen hadde beklaget overfor reindriftssamene på Fosen.

I de videre konsultasjonene på politisk nivå om hva en utredning som grunnlag for et nytt konsesjonsvedtak skal inneholde oversendte Sametinget et forslag som søkte å komme departementets utredningsbehov i møte, uten at det innebar en omkamp av de vurderinger og konklusjoner Høyesterett har foretatt. På det siste konsultasjonsmøte 27. april 2023 var olje- og energiministerens respons at de fortsatt legger opp til omfattende og tidkrevende utredninger av hva som er konsekvensene av vindkraftverkene og andre inngrep for reindrifta på Fosen i dag. Selv om dette nettopp er hva Høyesterett har vurdert, og fastslått at er et menneskerettsbrudd. Videre vil han utrede avbøtende tiltak som altså Høyesterett har tatt stilling til. Dette innebærer å legge opp til en omkamp om høyesterettsdommen. Noe slikt kunne selvsagt ikke Sametinget være med på.

Regjeringen har ikke klart å komme til enighet med verken Sametinget eller de berørte reindriftssamene om videre utredningsgrunnlag. Det pågående menneskerettsbruddet vedvarer ut over sommeren og høsten 2023. Det blir gjort forsøk på meglings i saken, der riksmeglingsmannen skal opptre som en nøytral part.

Kriminalomsorgen

67. Kriminalomsorgen vedtok i 2014, etter konsultasjon med Sametinget, tiltaksplanen *God og likeverdig straffegjennomføring for samiske innsatte og domfelle*. Kriminalomsorgen inviterer Sametinget til konsultasjon i forbindelse med revisjon og oppdatering av tiltaksplanen. Sametinget er fornøyd med tiltakene som er gjennomført for nordsamiske innsatte og soningsdømte, men regionen har ikke tiltak for sør- og lulesamisk språklige. Sametinget ser det som viktig at det innarbeides tiltak for sør- og lulesamiske innsatte og soningsdømte i tiltaksplanen. Det er få medarbeidere som snakker eller forstår samisk i kriminalomsorgen. Det er kun én enhet som har nordsamisk språkkompetanse. (Art. 10).

Retts hjelp

68. Retts hjelp er en forutsetning for en velfungerende rettsstat. Etter hvert som lover og regler har tatt som styringsinstrument og samtidig blitt mer komplekse, har behovet for retts hjelp økt. I dag er hovedregelen å la seg representere med advokat i domstolen, og det er svært vanlig å søke advokatbistand eller annen retts hjelp lenge før en sak er aktuell for domstolene. (Art. 12)

69. Sametinget mener at nedleggelsen av Retts hjelpskontoret Indre Finnmark i 2015 har påvirker samiske retts hjelpsutfordringer som omfattes av internasjonale konvensjoner

negativt, herunder ILO-169 art. 12. Nedleggelsen av rettshjelpskontoret gjør det vanskeligere for nordsamiskspråklige innbyggere i indre Finnmark til å forstå og bli forstått i rettsprosesser (art. 12).

70. Sametinget registrerer at samiske næringer utsettes for et stadig større ytre press der inngrep planlegges til nye næringer og infrastruktur. Samiske næringsutøvere risikerer at deres kollektive næringsgrunnlag, som beitemarker, høstningsområder og fiskeplasser, blir fortrent av en annen utnyttelse. Denne utviklingen fører til at stadig flere samiske næringsutøvere må kjempe for sine rettigheter i domstolene. Sametinget ser behov for å benytte ordninger for å øke mulighetene for fri juridisk bistand til samiske næringsutøvere som havner i slike situasjoner. (art. 12).
71. I dag finnes det flere ordninger for rettshjelp i sivile saker hvor det offentlige betaler for den enkeltes behov for rettshjelp. I straffesaker vil man fra siktelse ha krav på forsvarer betalt av det offentlige. Også fornærmede i alvorlige straffesaker har rett til fri rettshjelp gjennom bistandsadvokat. Det samiske folket og samiske rettighetshavere er likevel enkeltvis og kollektivt i en situasjon der det er liten grad av institusjonaliserte rettshjelpsordninger som ivaretar det konstante avmaksforholdet samene som urfolk erfarer i møtet med både norske myndigheter og rettsapparatet. Majoritetssamfunnet har definisjonsmakten. Spørsmålet om samene enkeltvis og som gruppe reelt oppnår en rettferdig og likeverdig vurdering av sin sak innenfor dette systemet er en utfordring som må møtes.
72. Sametinget har funnet det nødvendig å innta en rolle med å støtte opp om samiske rettighetshavere i rettsprosesser i enkelte saker. Videre har Sametinget økonomiske virkemidler til disposisjon som, hver for seg eller i kombinasjon med hverandre, kan ytes til samiske parter i rettsprosesser.
73. En interdepartemental arbeidsgruppe bestående av representanter fra Sametinget og flere departementer avga i 2007 en rapport om Sametingets formelle stilling og budsjettprosedyrer. Rapporten legger til grunn at Sametinget har søksmålskompetanse i rettsprosesser. Dette har enda ikke blitt prøvd fullt ut av domstolene, selv om Sametinget har opptrådt som partshjelp i rettssaker. Sametinget har alminnelig partsevne. Det vil bare være aktuelt å gå til sak i prinsipielle saker der Sametinget selv er part, og for eksempel mener at et vedtak er ugyldig som følge av saksbehandlingsfeil. I slike saker bør det først og fremst være Sametingets egen interesse i å få en rettslig avklaring i saken som er avgjørende. Hvis det også er andre parter så må en rettsprosess eventuelt koordineres. Sametinget ser behov for at Sametingets partsevne blir lovfestet.

Artikkel 13, 14 og 15

Finmarkseiendommen

74. Finnmarkseiendommen (FeFo) er en uavhengig lovfestet virksomhet som eier og administrerer grunn og ressurser i Finnmark i henhold til Finnmarksloven. Finnmarksloven avklarer i liten grad hvilken type organ FeFo er, men Sametinget mener det må legges klart til grunn at det ikke er en form for offentlig myndighetsorgan da det ikke kan innebære en anerkjennelse av samiske eiendoms- og bruksrettsposisjoner. Selv om FeFo er et privat rettighetsobjekt skal det også sikre og disponere kollektive samiske

rettigheter, noe Sametinget mener må skje gjennom en åpen og tett dialog med både rettighetshavere og Sametinget, også slik at der det foreligger samiske lokale bruksrettigheter som FeFo er satt til å forvalte så gjelder ILO-169 art. 6 også for FeFo. (Art. 14 jf. art. 6 og 15).

75. I noen typer saker kan FeFos vedtak ha karakter som vedtak gjort av offentlig myndighet, og må derfor også anses som dette. Dette vil for eksempel være tilfelle for saker hvor FeFo fatter vedtak om endret bruk av utmark etter Finnmarksloven § 10, hvor vedtakene kan få betydning for samenes bruk av den samme utmarken. I Finnmarksloven § 3 er det fastslått at Finnmarksloven gjelder med de begrensninger som følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Loven skal videre blant annet anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter. Sametinget ønsker å uttrykke bekymring for at styret i FeFo i 2021 behandlet to saker om endret bruk av utmark, som begge vil få konsekvenser for samisk bruk av utmarken i området, uten at de gjorde noen vurderinger opp mot de relevante artikler i ILO-169 i disse sakene. Det fantes heller ikke opplysninger i vedtakene om gjennomførte konsultasjoner eller annen dialog med rettighetshaverne i områdene. Sett i sammenheng med at FeFos administrasjon i sitt innlegg under en konferanse om forvaltning av land og naturressurser i Sápmi i november 2022, har uttalt at FeFo er et privat eierorgan og følgelig ikke bundet av statens folkerettslige forpliktelser, er dette en utvikling Sametinget ser på som bekymringsverdig.
76. Dagens tilgang til jakt og fiske for tilreisende på Finnmarkseiendommen strider med lokalbefolkningens og samers rettsoppfatning om at andres adgang til naturressursene ikke skal forstyrre den lokale bruken. Det er misnøye med dagens forvaltning som innebærer at lokalbefolkningen og tilreisende i praksis, og på tross av at Finnmarkskommisjonens kartlegging i vesentlig grad avdekker lokale bruksrettigheter, får tilnærmet samme tilgang til naturressursene. Lokalbefolkningen opplever i enkelte områder at deres utmarksbruk blir fortrent av andre. Finnmarkseiendommens statistikk over antall solgte fiskekort viser for eksempel at antall tilreisende uten nær tilknytning til Norges har økt betraktelig på Finnmarkseiendommens grunn siden 2005. Videre at det er flere områder med stort utfarts- og fisketrykk, særlig deler av året (art. 14(1) jf. art. 8).
77. Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolens arbeid med å kartlegge og anerkjenne rettigheter til grunnen i Finnmark pågår fortsatt. I felt 4 Karasjok har både Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark konkludert med at befolkningen i Karasjok kollektivt eier grunnen i felt 4. Sametinget beklager at Finnmarkseiendommen har anket dommen til Norges Høyesterett. (Art. 14).

Områdene utenfor Finnmark

78. Samerettsutvalget ble gjenoppnevnt i 2001 for å utrede rettigheter til land og vann i samiske områder fra og med Troms og sørover. Utvalget ble bedt om å redegjøre for historiske forhold og å vurdere behovet for endringer i gjeldende rett. Samerettsutvalget II la den 3. desember 2007 frem NOU 2007:13 *Den nye sameretten* og NOU 2007: 14 *Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms*. Utvalget foreslår en rekke lovendringer som legger til rette for gjennomføring av statens folkerettslige forpliktelser overfor samene. Utvalget hadde tre hovedforslag: en identifiseringslovgiving for å sikre

rettighetene etter art. 14, en styrings- og forvaltningslovgivning for å sikre rettighetene etter art. 15 og en konsultasjonslovgivning for å sikre rettigheten etter art. 6.

79. Stortinget vedtok i juni 2017 i forbindelse med behandlingen av regionreformen å be regjeringen utrede å gi fjellova samme anvendelse i Nordland og Troms som sør for Nordland grense. Dette vedtaket kom som en overraskelse på Sametinget og skjedde uten noen forutgående konsultasjoner. Framgangsmåten forstår Sametinget som et forsøk på å overkjøre de prosesser det har vært bred enighet om å gjennomføre for å utrede og sikre samiske rettigheter til land og vann i hele det samiske området. Det bryter med den forståelsen som ble etablert mellom de samiske organisasjonene og regjeringen ved nedsettelsen av Samerettsutvalget i 1981 og som samepolitikken har vært bygget på. Dette kan også forstås som uttrykk for at Samerettsutvalget II ikke har blitt fulgt opp. Fra Sametingets side har norske myndigheter blitt gjort oppmerksom på dette og Sametinget har ønsket en snarlig oppfølging av Samerettsutvalgets forslag. (Art.14 og 15, jf. art. 6 og 7).
80. Regjeringen besvarte på spørsmål i Stortinget den 27. mars 2019 at de vil følge opp anmodningsvedtaket som har bedt regjeringen om å utrede om fjelloven kan gis samme anvendelse i Nordland og Troms som sør for Nordland grense, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte.
81. Statsallmeningslovutvalget ble oppnevnt 4. mars 2016, og overleverte utredningen "Ny fjellov" til Landbruks- og matdepartementet 22. juni 2018. Utvalget la fram forslag til en ny fjellov, som skal erstatte de to lovene som i dag regulerer bruken og forvaltninga av statsallmenningene, som ligger utenfor Troms og Nordland fylker. Samisk reindrift og samisk bruk i statsallmenningene var en del av innholdet i utredningen. Høringsfristen for lovforslaget var 28. februar 2019.

Reindrift

82. Reindriften er en viktig bærebjelke for samisk kultur og samfunnsliv. Reindriften bidrar til å bevare samisk språk og tradisjoner. Sametinget har i *Sametingsmelding om reindrift* (2016) konstatert at det er flere forhold i reindriftsloven og -forvaltningen som er problematisk sett opp mot Norges folkerettslige forpliktelser. Det har de senere år skjedd en rekke endringer i reindriftsloven og den offentlige reindriftsforvaltningen uten Sametingets eller Norske Reindriftssamers Landsforbunds (NRL) samtykke. Den regionale forvaltningen er flyttet til statsforvalteren (tidligere fylkesmannen) og fra de regionale områdestyrene som representerte samisk deltakelse i forvaltningen, og reindriftsforvaltningen er underlagt Landsbruksdirektoratet. Regjeringen har ikke gjennomført evaluering av den regionale reindriftsforvaltningen, slik regjeringen vedtok at de skulle gjøre da de gjorde endringen. Regjeringen avvirket i tillegg i 2015 overføringen på 2 mill. kroner til Sametingets tilskuddsmidler som tidligere har blitt tildelt reindriftnæringen. Det er dermed blitt foretatt stegvise revisjoner av reindriftsloven og endringer i reindriftsforvaltningen uten grundige evalueringer og vurderinger, og uten reelle konsultasjoner med Norske Reindriftssamers Landsforbunds (NRL) og Sametinget (art. 15(1) jf. art. 6, 7 og 23).
83. Sametinget og Norske Reindriftssamers Landsforbund oppnevnte et offentlig reindriftslovutvalg i oktober 2018. Det var behov for en helhetlig revidering av lov 15. juni

2007 nr. 40 om reindrift (reindrifftsloven), samt å utrede de prinsipielle folkerettslige og praktiske sidene ved reindrifftsloven. Utvalgets mandat var å foreslå endringer og vurdere lovforslag, og eventuelt gjøre fremlegg om ytterligere endringer som vil bidra til å styrke den enkelte reindrifftsutøvers rettsstilling og arealvern, og som har legitimitet i reindrifftsneringen.

84. Den reindriffts-samiske tradisjonskunnskapen - som er selve grunnlaget for reindrifften bør ha større betydning i reindrifftsloven og i forvaltningen av reindrifften. Reindrifftslovutvalget foreslår blant annet at bærekraftsdefinisjonen - som danner grunnlaget for hele reindrifftsloven - skal ha basis i reindriffts-samisk definisjon av bærekraft som reindriffts-samene har levd etter i uminnelige tider. Denne definisjonen deles i ni pilarer, der naturen, reinen, mennesket og det tradisjonelle reindriffts-samiske systemet er i fokus.
85. Utvalget foreslo å tydeliggjøre Norges folkerettslige forpliktelser på same- og reindrifftsrettens område i reindrifftsloven og annen lovgivning. Et eksempel er tydeliggjøring av de folkerettslige skrankene for inngrep som både ILO-konvensjonen nr. 169 og SP art. 27 legger opp til. Reindrifftslovutvalget foreslo blant annet at ILO-konvensjonen nr. 169 inkorporeres gjennom Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) med forrang fremfor annen lovgivning. Utvalget foreslår videre at essensen i artikkel 15 nr. 2 lovfestes i lov 19 juni 2009 nr. 101 om erverv og utvinning av mineralressurser (mineralloven).
86. Utvalget foreslo å styrke reindrifftsens arealvern vesentlig, noe som også innebærer å begrense mulighetene for inngrep i reindrifftsarealene. Utvalget foreslo å lovfeste at det ikke skal være adgang til å gi samtykke til forhåndstiltredelse ved ekspropriasjonsinngrep i samiske reindrifftsrettigheter før det foreligger en rettskraftig avgjørelse om inngrepets lovlighet. Denne lovendringen er viktig for at det folkerettslige vernet skal kunne realiseres. Øvrige endringsforslag gikk blant annet ut på å omstrukturere den offentlige reindrifftsforvaltningen, på regler om reintall, siidaandel, reindrifftsens autonomi, reindrifftsdomstol, reaksjoner og mekling.
87. Lovforslagene fra Sametingets og NRLs oppnevnte utvalg er behandlet av Sametingets plenum i mars 2023, og er overrekt til Landbruks- og matdepartementet. Departementet skal sette i gang prosessen om helhetlig revidering av reindrifftsloven, der lovproposisjonen planlegges å oversendes til Stortinget til behandling våren 2025. Sametinget og NRL er invitert til konsultasjoner om selve prosessen. Konsultasjonene skal utføres høsten 2023. (Art. 15(1) jf. art. 6 og 7).

Jordbruk

88. Samisk jordbruk spiller en betydelig rolle som grunnlag for sysselsetting, verdiskaping og bosetting i samiske områder. Jordbruk spiller en rolle i å videreføre samiske språk og kulturtradisjoner. (Art. 15(1) jf. art 23).

Tanaavtalen

89. I 2017 har forholdet mellom menneskerettighetene og norske myndigheters reguleringer av laksefisket i Tanavassdraget blitt satt på spissen. Etter sterke protester fra Sametingene i Norge og Finland, Tanavassdragets fiskeforvaltning, de berørte kommuner, og samtlige rettighetshaverorganisasjoner vedtok Stortinget i Norge og

Finlands riksdag i 2017 med knapt flertall å ratifisere en ny avtale mellom Norge og Finland om fiske i Tanavassdraget med tilhørende reguleringer. Avtalen har både prosessuelle og materielle mangler som strider mot menneskerettighetene.

90. Den europeiske menneskerettsdomstolen har i sak Taivalo mot Finland 2006, slått fast at finske hytteeiere ikke har fiskerett på lik linje med lokalbefolkningen. Likevel valgte norske og finske myndigheter å gi rettigheter til hytteeierne gjennom forhandlingene om ny avtale, slik at det er etablert en ny gruppe med rettighetshavere i Tanavassdraget. Det vises også til Aslak Holmberg sin masteroppgave av mai 2018; *Bivdit Luosa – To ask for salmon. Saami traditional knowledge on salmon and the river Deatnu: in research and decision-making.*
91. Sametinget har merket seg at Nasjonal Institusjon for Menneskerettigheter (NIM) har kommentert denne saken i sin årsmelding og at NIM her viser til at spørsmål som ikke er nevnt i proposisjonen er om den praksis som har vært ved den markante økningen i salg av fiskekort frem til 2015, urettmessig kan ha gjort inngrep i fiskerettighetene til laksebreveierne og de lokale stangfiskerne. Dette temaet ble omtalt i Laksebrevdommen 1994 (HR-1994-10-B). De erstatningsrettslige- og ekspropriasjonsrettslige tålegrensene har i norsk rettspraksis lavere terskler enn tersklene for brudd mot SP art. 27 og EMK tilleggsprotokoll nr. 1 art. 1 (EMK P1-1), 293, men de er fortsatt grenser statene har en plikt til å følge. Disse uklarhetene må også ses i lys av at rettighetene til fiske i Tanavassdraget er unntatt fra Finnmarkskommisjonens rettskartlegging og dermed også unntatt fra de prosessuelle mulighetene for fri domstolsprøving. Det vises også til art. 14 og 15 om sikring av bruksrettigheter og styring av naturressursene.
92. Tanalovens ordlyd om «samråd», og at loven skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk, har gitt myndighetene forpliktelser overfor forhandlingsprosessen. Norges forpliktelse etter art. 6 er at staten skal konsultere med samene i god tro og i former som er tilpasset forholdene med formål om å oppnå enighet eller samtykke. Dette er også nedfelt i konsultasjonsordningen mellom regjeringen og Sametinget av 2005. Sametinget påpeker at samenes reelle deltakelse og mulighet til effektiv innvirkning må sikres bedre i denne typen prosesser. Sametinget mener at det fortsatt må arbeides for en reforhandling av Tanaavtalen, slik at denne ivaretar rettighetsforholdene i vassdraget og oppleves som legitim og rettferdig av rettighetshaverne. (Art. 14 og 15(1) jf. art. 6, 23 og 35).
93. Sametinget ser grunn til å peke på andre forhold som har relevans for sjøsamisk innflytelse på lakseforvaltningen i forhandlingene mellom Norge og Finland (2012 – 2016) om fisket i Tanavassdraget. Sjølaksefiskerne er en direkte part i fiske på laksebestanden(e) ettersom de i all kjent tid har fisket på laksebestanden som tilhører Tanaelva. I tillegg ble det i forhandlingene mellom Norge og Finland (2012 – 2016) om fisket i Tanavassdraget, tatt med en helt ny bestemmelse i avtalens artikkel 3, nr. 2: «Forslag til endringer i reguleringene av sjølaksefisket i Finnmark skal sendes til ansvarlig myndighet i Finland før beslutning treffes». Sametinget registrerer at informasjons-/konsultasjonsplikten i dette tilfelle ble brutt fra norske myndigheter. Selv om det ble forhandlet også om laksefisket i sjøen, var det ingen sjøsamiske representanter med i den norske forhandlingsdelegasjonen. Sjølaksefiskernes organisasjoner ble heller ikke informert om at noe slikt var på gang. Sametinget forventer at sjøsamiske organisasjoner konsulteres/trekkes inn forvaltningen og når det forhandles

om endringer i laksefiskereglene generelt, men også i Tanavassdraget spesielt. (Art. 14 og 15(1) jf. art. 6, 23 og 35).

Neidenvassdraget

94. Finnmarksloven § 28 gir en anvisning om at det gjennom forskrift kan gis nærmere regler for en lokal rettighetsbasert forvaltning av fisket i vassdragene i Neiden. Dette arbeidet er ikke startet opp. Sametinget understreker at både Sametinget og lokale samiske interesser skal være med i utarbeidelsen av lokal forvaltning. (Art. 15(1) jf. art. 23).

Fiskeri

95. Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) leverte i 2016 en rapport om sjøsamenes rett til sjøfiske der det påpekes at fiske er en helt sentral del av den sjøsamiske kulturen, og derfor medfører vidtgående reguleringer en stor utfordring for overlevelsen til sjøsamisk kultur. NIM anbefaler videre at sjøsamenes rett til fiske som del av deres kulturutøvelse og basert på deres historiske fiske, blir lovfestet. Sametinget registrerer at NIM i årsmeldingen for 2017 har konkludert med at gjeldende regelverk ikke er tilstrekkelig for å ivareta sjøsamenes menneskerettigheter. Anbefalingene er imidlertid ikke fulgt opp av regjeringen. Riksrevisjonen offentliggjorde i 2020 sin undersøkelse av kvotesystemet i kyst- og havfisket mellom 2004 og 2018, hvor tre av hovedfunnene (som også gjør seg gjeldende i samiske områder) var at økte kvotepriser har gjort det vanskeligere å rekruttere nye fiskere, at endringer i den minste kystflåten har negative konsekvenser for kystsamfunn og at flere fiskeriavhengige kommuner har fått redusert fiskeriaktivitet. (Art. 15(1) jf. art. 7(3) og 13(2) og 23).

96. Sametinget registrerer at Bivdu (organisasjon som ivaretar og representerer fiskere i sjøsamiske områder) har anerkjent den sjøsamiske befolkningens hevdvunnen rett til saltvannsfiske. En rett som er opparbeidet gjennom alders tids bruk, og som også må ligge til grunn for all lovgivning og offentlig forvaltning i Norge. Organisasjonen går også inn for å tilbakeføre retten til fiske til befolkningen i sjøsamiske områder, noe Sametinget aktivt vil støtte opp om. Sametinget vil understreke behovet for umiddelbare og særskilte tiltak i sjøfiske i de sjøsamiske områdene.

Fjordfiskeremnda

97. Sametinget har ved flere anledninger fått tilbakemelding fra Fjordfiskeremnda at deres arbeid blir hemmet eller forhindret på grunn av lave økonomiske rammer. Dette medfører at Fjordfiskeremnda ikke har mulighet til å gjennomføre nødvendige utredninger eller annet arbeid som er påkrevd for å synliggjøre virkninger det samiske samfunn vil bli påført som følge av myndighetenes ulike forslag til reguleringer innen fiske og oppdrett. Sametinget har tatt opp saken med Nærings- og fiskeridepartementet uten at forholdene er vesentlig bedret. Sametinget har registrert at organisasjonen Bivdu ønsker representasjon i Fjordfiskeremnda, noe som kan være positivt for fiskere i sjøsamiske områder. (Art. 15(1) jf. art. 13(2)).

Vårvinterjakt på ender

98. FNs spesialrapportør om urfolksrettigheter har i en tidligere rapport fra 2016 nevnt lodden (vårvinterjakt på ender) i Kautokeino kommune som en viktig del av samisk kultur

som bør beskyttes med særlige tiltak slik at tradisjonen kan fortsette på en kulturelt og økologisk bærekraftig måte. En av anbefalingene i rapporten var at staten Norge sammen med Sametinget burde finne løsninger til regulering av lodden i Kautokeino kommune slik at tradisjonen kan videreføres.

99. Sametinget har hatt årlige møter med Klima- og miljødepartementet der det har vært enighet om at kunnskapsgrunnlaget for lodden må forbedres. Sametinget har heller ikke vært tilfreds med tidligere forskrift, og har tidligere heller ikke fått gjennomslag for sine synspunkter. Sametinget mener at den tidligere praksisen ikke har vært i tråd med de sedvanemessige måtene tradisjonell vårvinterjakt har vært drevet på. Sametinget ønsker at lodden skal aksepteres som en tradisjonell samisk kulturutøvelse og at rammene for jakten skal være både i tråd med tradisjonen og innenfor det som kan regnes som biologisk bærekraftig. Miljødirektoratet skulle derfor utrede mulighetene for å tilpasse rammen for jakten slik at den blir mer i tråd med samisk sedvane, og slik den tradisjonelle vårvinterjakta har blitt gjennomført på i generasjoner. Utredningen var forventet å koste 9 millioner. Dette skulle etter planen gjennomføres i 2015, men det ble aldri bevilget midler til dette arbeidet, og følgelig ble heller aldri arbeidet gjennomført. Konsekvensen er derfor at lodden i praksis har blitt gjennomført etter de samme innskrenkende rammene som tidligere forskrift la opp til. (Art. 15 jf. art. 23).
100. Under vårvinteren 2023 gjennomførte Sametinget konsultasjoner med Klima- og miljødepartementet om utkast til forskrift om lodden i Kautokeino kommune. I forkant av dette gjennomførte departementet konsultasjoner med de lokale foreningene Boarri og Sámi Bivdo- ja Meahcástansearvi. Konsultasjonene mellom Sametinget og departementet ble avsluttet uten at det ble oppnådd enighet om den nye forskriften. I konsultasjonene nærmet partene imidlertid seg hverandre. Den 5. april 2023 fastsatte departementet ny forskrift for lodden fra 1. mai 2023 til 6. juni 2028. Ordningen er utvidet geografisk, kvotemessig til 500 ender per år, artsmessig samt ved at hunnfugl nå er jaktbar. Sametinget har også gitt sin tilslutning til at ordningen for lodden er gjort permanent og at det innføres forvaltningsmessige bestemmelser som innbefatter at forskriften for lodden reguleres hvert 6. år med tanke på reguleringer av rammer for lodden, likt annen jaktforvaltning i Norge. Videre har Sametinget også gitt sin tilslutning til prinsippet om at forskriften for lodden skal baseres på samisk tradisjon og sedvane, med tanke på å bevare lodden, og å videreføre den til kommende generasjoner. Likevel kunne ikke Sametinget si seg enig i forskriften samlet sett. Sametinget viser i den forbindelse til at det ikke ble oppnådd enighet i konsultasjonene med Sámi Bivdo- ja Meahcástansearvi og Boarri om selve reguleringen av lodden.

Rovvilt

101. Sametinget har ikke fått gehør for sine synspunkter på Norges rovviltpolitikk og forvaltningen skaper store problemer for samiske beitenæringer. Sametinget mener det er et dårlig signal fra regjeringen til beitenæringen at løsningen ensrettet går på å intensivere gjetning av dyr på utmarksbeite. Tap forårsaket av rovvilt fører til store økonomiske og psykiske belastninger for berørte eiere av beitedyr. Tall fra reindriftsnæringen og mange reindriftsområder viser at rovvilt tar en uakseptabel høy andel av produksjonsdyrene. Det er også misforhold mellom det næringsutøverne søker om å få erstattet i forbindelse med rovvilttap og det som faktisk utbetales. Store tap forårsaket av rovvilt har ført til at mange sauebønder har valgt å slutte. Dersom dagens

rovviltpolitikk og rovviltforvaltning fortsetter vil hele livsgrunnlaget for beitenæringene trues. Tradisjonell kunnskap fra næringene må inkluderes i rovviltforvaltningen. Sametinget mener staten ikke har forståelse for beitenæringens erfaring i og med at statens beskrivelse av bestandssituasjonen for rovvilt er langt lavere enn det beitenæringene selv opplever i praksis. Det er videre helt nødvendig å se på behovet for endringer av dagens rovviltforvaltning og da særlig bestandsmålene (Art. 15 jf. art. 7(3) og 23(2)).

Artikkel 23

Sjølaksefisket

102. Samer og andre bosatt ved kysten har rett til å fiske etter laks i sjøen med bakgrunn i bosetning og på grunnlag av alders tids bruk og lokal- og samisk sedvane. Sametinget konstaterer at dagens reguleringer av sjølaksefisket er svært inngripende, og at myndighetene etter flere tiår med ulike innskrenkninger i mulighetene til å utøve fiske etter laks med faststående redskaper i sjø, valgte å stenge store områder fullstendig både i 2021, 2022 og 2023, slik at denne tradisjonelle samiske næringens eksistensgrunnlag er sterkt truet. Sametinget vil understreke alvoret i situasjonen og synliggjøre behovet for umiddelbare særskilte tiltak i sjølaksefisket. (Art. 23 jf. art. 4, 13, 8 og 15(1)).

103. Reguleringene som tiltok fra 1960-tallet tillot fiskebåter fra sør i landet å drive et stort og omfattende havdrivgarnsfiske på de samme laksebestandene som de tradisjonelle laksefiskerne i sjøsamiske områder fisket på. Havdrivgarnsfisket vedvarte til 1989. Før det hadde staten imidlertid inndratt mer enn 1100 sjølaksefiskeplasser i Finnmark fylke - «av hensyn til laksebestanden» og innført totalforbud mot landnotfiske i sjø som direkte rammet fjordbefolkningen i samiske områder. De systematiske kuttene i fisketid for tradisjonelt laksefiske i sjøsamiske områder har vært regelen også etter 1989. Dette relateres direkte til det meget omfattende turistfisket i grenseelven Deatnu – Teno – Tana (Tanavassdraget), som er meget viktig også for sjølaksefisket. I perioden fra begynnelsen av 1970-tallet til 2015 ble det solgt én million døgnfiskekort i dette vassdraget og turistfangsten var på minst én million kilo laks. For Sametinget synes det som om tradisjonelt sjølaksefiske i samiske strøk, siden 1970-tallet, har båret byrdene for norsk myndigheters prioritering av fiskere sør i landet, og særlig finske turisters fiske i Tanavassdraget.

104. Sametinget vil her påpeke at i forhold til biomangfoldkonvensjonen og intern norsk lovgivning (Naturmangfoldloven) skal både biovitenskapelig og tradisjonell kunnskap være grunnlag for forvaltningen av fornybare naturgoder. I dagens lakseforvaltning er det vanskelig å se at samisk tradisjonell kunnskap er tillagt noen verdi da den ikke nyttes. Sametinget har i ulike sammenhenger erfart at en fra myndighetenes side, legger hovedvekt på sjølaksefisket for nedgang i laksebestandene. Dette selv om fangstkapasiteten i sjølaksefisket i Finnmark neppe er mer enn 12-15 prosent av det den var på begynnelsen av 1970-tallet som en direkte følge av myndighetenes systematiske innskrenkninger i sjøfisket. Sametinget er også orientert om lokalbefolkningens forståelse av predasjon som i mange tilfeller regnes som den direkte medvirkende årsak til nedgang i laksebestanden ettersom de fleste predatorartene på laksyngel, smolt og voksen laks, er blitt fredet og økt betraktelig i tiden etter 1945. Tradisjonsbærere som har

fulgt denne utviklingen ser nå en klar sammenheng mellom veksten av predatorer og nedgangen i laksebestanden. De mener at dette er årsaken til reduksjon av laksebestanden, som igjen setter sjø- og elvesamisk kulturen i fare og under et ytterligere sterkere press. Imidlertid ser forskerne som benytter seg av naturvitenskapelig forskning og metode, helt bort fra lokalkunnskapen på disse områdene og forkaster tradisjonsbærernes kunnskap fullstendig.

105. Sametinget registrerer at den sjøsamiske fiskeriorganisasjonen Bivdu, i august 2023 rettet et søksmål mot staten ved Klima- og Miljødepartementet som følge av en urimelig forskjellsbehandling mellom reguleringer av laksefiske i sjø og elv.

Tanavassdraget

106. Sametinget konstaterer at myndighetene stengte alt fiske etter atlantisk laks i Tanavassdraget i sesongene 2021, 2022 og 2023 uten å treffe tiltak for å sikre lokalbefolkningens rett til å bruke elva som de tradisjonelt har hatt tilgang til for sitt livsopphold og sin tradisjonelle virksomhet eller sikre den laksefiskebaserte delen av naturalhusholdningen og tradisjonelle virksomheten som er en sentral del av kulturen for samene i området (Art. 23 jf. art. 14).
107. Sametinget anser sjølaksefiskerne å være en direkte og berørt part i forhandlingene og forvaltning av laksebestanden(e) i Tanavassdraget. Sametinget forventer derfor at sjøsamiske organisasjoner konsulteres/trekkes inn forvaltningen og når det forhandles om endringer i laksefiskereglene generelt, men også i Tanavassdraget spesielt.

Utmarksbruk og utmarksnæringer

108. Samers utmarksbruk i forbindelse med høsting og ferdsel i tradisjonelle områder er avgjørende for deres næring, kulturutøvelse, økonomiske selvberging og utvikling. Dette gjelder særlig for lokale fastboende samers utmarksbruk i kombinasjonsnæringer der jakt, fiske og høsting av naturen står sentralt. Den tradisjonelle bruken av områdene skjer i dag også i moderne former, som for eksempel med motoriserte kjøretøy. Samer opplever imidlertid at regelverket som regulerer motorferdsel som begrensende med hensyn til ferdsel og høsting av naturressursene i områder samene tradisjonelt oppholder seg. Sametinget mener samer i større grad må sikres mulighet til å utvikle sin kultur også ved å ta i bruk moderne kjøretøy (Art. 23 jf. 14(1) og 15(1)).

Duodji

109. Sámi Duodji-sertifiseringsmerket har eksistert siden 1980-tallet og er et kjent merke for autentisk samisk håndverk. Etterligninger av samisk håndverk på markedet er i dag en stor utfordring for samiske håndverkere. Sertifiseringsmerkets formål er å gi kunnskap til kjøperne om hvilke produkter som er autentisk samisk håndverk. Når en kjøper produkter med Sámi Duodji-merket, så vet en at en støtter samiske håndverkere og det samiske samfunnet. Sámi Duodji sertifiseringsmerket administreres og distribueres av samiske håndverksorganisasjoner i Finland - Sámi Duodji ry, i Sverige - Sámi Duodji Sameslöjdstiftelsen og i Norge – Duodjeinstituhtta. Duoárat som allerede har Sámi Duodji-merke må sende ny søknad for å ta i bruk det fornyede merket. De gamle merkene kan ikke brukes etter 2023. (Art 23 jf. art. 32).

Artikkel 25

Helse

110. Sámi klinihkka er en samisk spesialisthelsetjeneste som styres av norske helseinstitusjoner, uten tilstrekkelig samisk medvirkning. Helse- og omsorgsdepartementet har på spørsmål fra Stortinget om dagens organisering er i tråd med konvensjonens artikkel 25 nr. 1, som angir at helsetjenestene må være under urfolks ansvar og kontroll, besvart at bestemmelsen kan ses bort fra med henvisning til konvensjonens artikkel 34 om at gjennomføringen av konvensjonen kan skje på en fleksibel måte. Sametinget anser regjeringens tolkning som grunnleggende feil, fordi artikkel 34 ikke gir statene anledning til å ensidig fravike konvensjonens forpliktelser. Artikkel 34 gir kun anledning for tilpasninger i gjennomføringen etter konsultasjoner med det berørte urfolket. (Art. 25 og art. 34).
111. Bruk av samisk språk innenfor helse- og omsorgstjenesten er knyttet til retten til et likeverdig tjenestetilbud. Likeverdige helsetilbud for samiske pasienter forutsetter at tjenestetilbudet tilrettelegges pasientenes kulturelle og språklige bakgrunn. Samiskspråklige helsetjenester er spesielt nødvendig innenfor behandlingstilbud der god kommunikasjon er avgjørende for god kvalitet på tjenesten og en vellykket behandling. Dette omhandler særlig samiske pasienter innen eldreomsorg, psykisk helse og rus, tilbud til barn og pasienter med kognitive og livstruende sykdommer. Manglende mulighet til å bruke eget språk reduserer kvaliteten på tjenestene, og er en trussel mot pasientenes sikkerhet fordi risikoen for feilbehandling øker. Sametinget mener det er nødvendig at det samiske folks rett til språklig og kulturelt tilrettelagte tjenestetilbud påpekes med tyngde.
112. Samiske pasienters rettigheter til bruk av samisk jf. sameloven § 3,1 pålegger kommunene å sørge for at samiske pasienters eller brukeres behov for tilrettelagte tjenester blir vektlagt ved utforming av tjenesten. I merknad til loven fremkommer det også at øvrige kommuner som har samisk befolkning, forpliktes til språklige og kulturelt tilrettelagte tilbud. For at målet om likeverdige helse og sosialtjenester til det samiske befolkning skal nås må kunnskapen om samisk språk og kultur være tilgjengelig i større grad i kommunale helse og omsorgstjenester. Denne kompetansen må være integrert i kommunale helse- og omsorgsplaner, og i utførelse av tjenestene.
113. Sametinget erfarer at helse- og omsorgstjenesten i ulike kommuner og regioner med samisk befolkning har varierende bevissthet og kunnskap om samiske pasienters behov. Samiskspråklige tilbud er ofte avhengig av enkeltpersoners kunnskap og interesse for å tilrettelegge for samiske pasienter. Samtidig er det en landsdekkende mangel på samisktalende fagfolk innenfor alle felt av helsetjenesten. Behovet for å bruke samisk i møte med helsetjenester er til stede i de fleste kommuner. Deriblant vil sametingets mål om å styrke bruken av samisk også øke behovet for samiskspråklige helsetjenester for barn. Det må være en helsestasjon som kan kommunisere med barn på deres eget språk tilgjengelig, uavhengig av bosted. Sametinget erfarer dessverre at mange av våre eldre er sosialt isolert store deler av døgnet fordi helsepersonellet eller pårørende ikke kan kommunisere på samisk. Sametinget mener det bør lovfestes en individuell rett til språk og kulturelt tilpassede tjenester uavhengig av hvor pasientene befinner seg. Sametinget mener at det også er nødvendig å forplikte kommuner med samisk

befolkning å påse at samiske pasienters rett og behov for tilrettelagte tjenester er integrert og synliggjort i kommunale helse- og omsorgsplaner og i utførelsen av tjenestene. (Jf. art. 26).

114. Helse Nord har jobbet frem et tolketilbud. Problemet er at det ikke brukes tilstrekkelig, at språk ikke registreres, og at helsepersonell ikke har fokus på at det er de selv som har behov for tolk. Helsepersonell er forpliktet til å sikre at de forstår pasienten, og at pasienten har forstått informasjonen. Sametinget mener en bør synliggjøre behovet for samiskspråklige helsetjenester særskilt i tolkeloven i lys av at samisk og norsk er likeverdige språk.
115. Utvikling av helsetjenestetilbud til det samiske folk er et nasjonalt ansvar. Dette følger av nasjonale lover og internasjonale konvensjoner som Norge har forpliktet seg til. Sametinget har derfor en forventning om at man i utvikling av spesialisthelsetjenesten også identifiserer og vurderer status og utfordringer i forhold til samiske pasienters behov, og utarbeider strategier for videre organisering, styring og satsing i forhold til dette. Sametinget er fornøyd med at utvalget for «Føllesskapets sykehus» både har synliggjort, belyst og vurdert samiske rettigheter, behov, organisering og styring hva angår samiske helsetjenester. Sametinget er sluttet seg til det utvalget har pekt på om at nasjonale helsemyndigheter er forpliktet til å tilby likeverdige helsetjenester til den samiske befolkningen, og å sørge for at det samiske perspektivet blir ivaretatt i helsepolitiske satsinger, nasjonale planer og strategier. Det vises til av ILO-169 som gir samer rettigheter til helse som urfolk.

Barnevern

116. Sametinget er glade for at den nye barnevernsloven har styrket samiske rettigheter, Samtidig påpeker Sametinget at de rettighetene samiske barn har til språk og kultur ikke blir implementert for barn utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.
117. Den største utfordringen for samiske barn under barnevernets omsorg er at barns etnisitet, og ofte også språk, ikke registreres. Dermed er det ikke enkelt å legge til rette for samiske barn i hverken fosterhjem eller barnevernsinstitusjoner. Per i dag finnes det heller ikke barnevernsinstitusjoner som har samisk språkkompetanse. Dette får følger videre i systemet, blant annet ved at tilsynsførere ikke snakker barnets språk. Dette betyr i praksis at samiske barn ikke kan bruke samisk eller må snakke gjennom tredjeperson (tolk).
118. Sametinget ønsker, i samarbeid med norske etater som arbeider med barn, nasjonale fosterhjemsforeninger og Barne- og likestillingsdepartementet, å se på hvordan en bedre kan sikre barns språk etnisitet under barnevernets omsorg med hjemmel i forskrifter til ny barnevernslov.
119. Det er opprettet et samisk kompetansesenter (NASAK) som jobber innenfor barne- og familie siden, deriblant barnevern. Sametinget mener dette bør utvikles til et veiledningssenter for barnevern.

Artikkel 26, 27, 28 og 29

Barnehage

120. Sametinget deltar i nasjonale prosesser på ulike nivå for å synliggjøre en politikk som skal være til det beste for de samiske barna. Sametinget fordeler midlene gjennom sin tilskuddsforvaltning til barnehager, utviklingsarbeid og øvrig administrativt arbeid. Nasjonalt er de økonomiske rammene for satsing på høy kvalitet i barnehagen prioritert. Utfordringen for Sametinget er at økonomiske midler til det samiske barnehagetilbud ikke blir prioritert gjennom tildeling av midlene. Likevel forventes det at Sametinget skal følge opp alle nasjonale satsinger og samtidig fremme samiske barns rettigheter over de samme midlene.
121. Sametinget slutter seg til språkutvalget i utredningen, NOU 2016:18 *Hjertespråket* som sier at samiske barnehager er det viktigste enkelttiltaket for å sikre, bevare og vitalisere samiske språk. I 2019 var det totalt 23 samiske barnehager, samt 11 samiske avdelinger i norske barnehager. 18 av 23 samiske barnehager er i kommuner som er innenfor forvaltningsområdet for samiske språk. I 2019 har Sametinget registrert, gjennom sin tilskuddsforvaltning til barnehager, at det totalt var 836 barn som fikk samiskspråklig barnehagetilbud.
122. Sametinget har vært i dialog med barnehageeiere/kommuner om språksituasjonen i både nyetablerte samiske barnehager eller avdelinger og andre samiske barnehager, blant annet området fra Sør-Troms til Oslo. Barnehager eller avdelinger støter på mange nye utfordringer om innhold og organisering av samiskspråklige barnehagetilbud, og melder om stort behov for kompetansetilbud i samisk språk og -metodikk. Sametinget har støttet barnehager med veiledning og tilskudd til etablering og prosjekter. Sametingets veiledning har fokus på at det er viktig å ha kunnskaper om hvordan barn med samisk som både første- og andrespråk fungerer i grupper for å kunne tilrettelegge språkarbeidet (Art. 27 jf. art. 7(1)(3), 26, 28 og 29)
123. Erklæringen *Felles verdigrunnlag og overordnede prinsipper for barnehagetilbudet og opplæringen i hele Sápmi* ble overlevert Sametinget i mai 2022. Erklæringen angir forventninger til verdi- og prinsippgrunnlag for samisk opplæringstilbud til barnehager og skoler på tvers av riksgrensene. Sametinget har i gang satt arbeidet med å utforme et tiltaksdokument med basis i erklæringen. Tiltakene skal være gjennomførbare i de tre statene Finland, Sverige og Norge.
124. Sametinget må få større innflytelse på utviklingen for samiske barn i barnehagesektoren. En av utfordringene for samiske barnehager er at de ofte bygger på en vestlig barnehagetradisjon. Sametinget har i 2017 satt i gang et prosjekt kalt *Sámi mánát ođđa searvelanjain* (samiske barn i nye pedagogiske rom). Prosjektet ble igangsatt høsten 2017 og avsluttet våren 2023 og har blant annet resultert i utviklingen av en håndbok om pedagogiske prinsipper for samiske barnehager, og en rapport om sterke språkmodeller som skal bidra til å løfte kvaliteten i samiske barnehager og den pedagogiske tilnærmingen. Hovedmålet er at samiske verdier, levesett, naturfilosofi, samiske språk, kultur, ledelse og tradisjonell kunnskap skal danne grunnlaget for innholdet i samiske barnehager. Innholdet i barnehagene tar utgangspunkt i den samiske årstidskalenderen og knytter det pedagogiske arbeidet til endringene i naturen. Sametinget mener en god løsning vil være en egen samisk rammeplan for å ivareta samiske barns rettigheter og sikre at samiske barn får utøve sitt språk og sin kultur både i samiske barnehager og når de får tilbud i norske barnehager. (Art. 27 jf. art. 7(1), 26, 28(3), 29 og 31).

125. Manglende samiske barnehage tilbud og lange ventelister til samiske barnehageplasser har vært aktuelle problemstillinger i mange kommuner. Noen kommuner ikke prioriterer heller ikke å tilrettelegge for samiske barnehage tilbud. En annen utfordring er mangel av samiskspråklige ansatte i barnehager. Sametinget er bekymret for at det ikke prioriteres egne midler til kompetanseutvikling og rekruttering i samiske barnehager.
126. Sametinget får mange forespørsler fra foreldre om rett til samisk barnehage tilbud, spesielt i områder utenfor samiske språkforvaltningsområder. I de fleste områder er et samisk barnehage tilbud avgjørende for at barn skal lære og utvikle samisk språk, selv om en eller begge foreldre snakker samisk. Sametinget ser fortsatt behov for å sikre at samiske barns rett til en samiskspråklig barnehageplass lovfestes, Samt at kommunens plikt til å tilby et samiskspråklig barnehage tilbud etter en sterk språkmodell lovfestes i barnehageloven.
127. Sametinget er bekymret for innholdet til samiske barns barnehagehverdag, og spesielt barns samiskspråklige utvikling med tanke på at barnet senere kan velge samisk som førstespråk på skolen. Det er mangel på samisk pedagogisk materiell til barnehagene. Selv om Sametinget setter av midler til utvikling av pedagogisk materiell og fordeler midlene gjennom tilskuddsordninger blir behovet ikke dekket fordi for lite midler er avsatt tover statsbudsjettet. (Art. 26 jf. art, 27, 28(1)(3) og 31).
128. Sametinget ønsker et utvalg som gjennomgår barnehageloven og rettigheten til samiskspråklige barnehage tilbud og som adresserer på utforingene med blant annet bemanning. Sametinget mener at nøkkelen for å tilby et samiskspråklig barnehage tilbud av høy kvalitet er personalet. Slik lovverket står i dag sikrer det ikke alle barn et samiskspråklig barnehage tilbud av høy kvalitet. Samiske barnehage tilbud skal bygge på sterke modeller for revitalisering, bevaring og styrking av språkarbeidet, og det pedagogiske innholdet skal bygges opp etter prinsipper for samiske barnehager.

Skole og opplæring

129. Staten Norge må legge til rette for at rammevilkårene for samisk opplæringstilbud ikke er dårligere enn opplæringstilbudet for øvrige elever i Norge. Sametinget er opptatt av at et av formålene med utdanningen er at barn av urfolk ikke skal nektes retten til sin kultur, sitt språk og sin religion i samvær med andre samer, og beskyttes mot diskriminering. Skolen er et viktig verktøy for å revitalisere og utvikle samiske språk.
130. I konsultasjoner om opplæringsloven har sametingsrådet har gjennomført flere konsultasjoner både administrativt og politisk uten at vi har opplevd å få gjennomslag for våre krav. Sametinget krevde at en ny opplæringslov måtte styrke samiske elevers rettigheter og særlig tydeliggjøre retten til opplæring i faget samisk over hele landet og retten til opplæring på samisk i alle fag. Sametinget forventet at den nye opplæringsloven skulle rette opp skjevheten, med hensyn til samiske barns rett til opplæring i og på samisk og på grunnlag av samiske kulturverdier, er knyttet til hvor de bor og hvor mange elever som ønsker slik opplæring. Sametinget argumenterte med at opplæringen på samisk ikke har hatt noen utvikling og at læremiddelsituasjonen ikke er ivaretatt i opplæringsloven på lik linje med læremidler på norsk. Det har vært krevende konsultasjoner som har ført til brudd, og resultatet ble at Sametinget ikke ga sin

tilslutning til opplæringsloven. Sametinget konstaterer at endringene i opplæringsloven ikke innebar en styrking av samiske barns rettigheter. (Art. 28 jf. art. 6,7, 26, 27, 29 og 33).

131. I arbeidet med ny opplæringslov ble det opprettet et offentlig utvalg som skulle gjennomgå opplæringsloven og foreslå lovendringer og andre tiltak. Sametinget fikk ikke gjennomslag for være med å utpeke medlemmer til det offentlige utvalget og det opplevde Sametinget som uheldig.

132. Kunnskapsdepartementet og Sametinget konsulterte om samiske barns opplæringsrettigheter i ny opplæringslov. Vurderingene og synet fra et samstemt Sameting, støttet av samiske høringsinstanser og forslagene i NOU 2016: 18 *Hjertespråket*, handlet om hvilke samiske opplæringsrettigheter som bør forankres i ny opplæringslov. Til tross for dette førte ikke konsultasjonene frem til styrking av samiske elevers opplæringsrettigheter i ny opplæringslov. På dette grunnlaget besluttet Sametinget å ikke gi sin tilslutning til ny opplæringslov. Regjeringen har fremmet en ny opplæringslov som i all hovedsak ikke styrker samiske elevers rettigheter i opplæringsloven på 25 år, siden 1998. Ny opplæringslov ble vedtatt i Stortinget juni 2023 og skal med forskrifter etter planen gjelde fra august 2024. (Art. 26, 27 og 28(1)(3) jf. art 2 og 3).

133. I konsultasjoner om opplæringsloven med Kunnskapsdepartementet la Sametinget blant annet disse kravene som ikke ble tatt inn i ny opplæringslov:

- å lovfeste rett til samiske læremidler,
- å lovfeste Sametingets rett til å definere og bestemme samisk innhold i samisk læreplanverk
- å legge til rette for at flere elever utenfor samiske forvaltningsområder som mottar fjernundervisning i samiskfaget eller stedlig opplæring i et lite samiskspråklig miljø, skal få en ubetinget rett til språkbad i samiskspråklige miljø,
- å legge til rette for at flere samiske elever får opplæring i og på samisk
- at noen byer skal forpliktes til å gi et samisk skoletilbud, som mange byer allerede gjør i praksis.

134. Flyttemønster viser at familier flytter fra tradisjonelle samiske områder/ samiske forvaltningsområder til byer og tettsteder. Dette medfører en reell nedgang i samiske opplæringsrettigheter da byene ikke har samme ansvar som de språklige forvaltningskommuner til å gi et opplæringstilbud på samisk. Dette bekymrer Sametinget, særlig fordi opplæringsloven ikke styrker samiske elevers opplæringsrettigheter i byene.

135. Det er behov for endringer i friskoleloven slik at samiske elevers rett til opplæring i samisk ivaretas. Sametinget mener friskoleloven burde ha hjemmel for at godkjenningsmyndigheten kan stille vilkår om at skolen skal tilby opplæring i samisk. Friskoleloven må gi minimum de samme rettigheter til samiske elever som opplæringsloven (Art. 28 jf. art. 26, 27 og 29).

136. Blant samiske gutter og unge menn er det en høy andel som ikke påbegynner eller gjennomfører videregående opplæring. Det kan tenkes at dette blant annet er et utslag av at skolesystemet ikke er tilpasset de behov som denne gruppen har. Sametinget mener det er nødvendig med nasjonale program for bedre gjennomføring i videregående opplæring inneholder tiltak som tar hensyn til kultur og kulturforskjellers mulige innvirkning på at unge menn velger bort videregående opplæring (Art. 26. jf. art. 27).

Samiske læremidler

137. Tilgang til samiske læremidler er viktig for kvaliteten til opplæringen på samisk. Det finnes ikke samiske læremidler i alle fag, årstrinn og nivåer som er i tråd gjeldende læreplanverk. Sametinget ønsker å oppnå et like bredt tilfang av læremidler på sør-, lule- og nordsamisk i alle fag på alle årstrinn og nivåer, som det er for læremidler på norsk. Omfanget av samiske digitale læremidler er begrenset, de er kostnadskrevende å utarbeide, og det er ikke et kommersielt marked for verken digitale eller trykte læremidler. Sametinget er bekymret over læremiddelsituasjonen, og er kritisk til at konsultasjonene om ny opplæringslov (Lov om grunnskoleopplæringa og den vidaregåande opplæringa) med departementet ikke sikrer tilgang til læremidler på samisk, på samme måte som dagens lovgivning sikrer tilgangen til læremidler på norsk. Sametinget mener at mangelen på samiske læremidler truer samiske barns rett til et kvalitativt godt opplæringstilbud og gir elevene en oppfatning av at samiske språk, kultur og samfunnsliv har lavere status (Riksrevisjonen 2019). (Art. 26 jf. 27(1)(3), 28(1)(3), 29, og 31).

138. På grunn av begrenset tilskuddsramme og produksjonskapasitet, er det utfordrende å utvikle samiske læremidler raskt nok som er i tråd med læreplanverket LK20S. For å sikre tilgang til samiske læremidler er det viktig å legge til rette for og øke produksjonen av samisk læremidler. Læremidlene skal være av god kvalitet, og være i tråd med gjeldende læreplanverk og andre faglige vilkår. Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk viser at mangel på lærerressurser gjør at lærere må produsere læremidler selv på fritiden, og at dette medfører en betydelig merbelastning i arbeidshverdagen. VA-rapport 2021-26 Evaluering og utredning av Sametingets organisering av læremiddelutvikling viser at en større tilskuddsramme og økte forfatterressurser er nødvendig for å realistisk nå målet om samiske læremidler i alle fag. Dette innebærer at de statlige bevilgningene til læremiddelproduksjon må økes betraktelig og at tilgangen til samiske læremidler må sikres i opplæringsloven.

139. Tilgang til og produksjon av samiske læremidler har lenge vært utfordrende. Blant annet viser Evalueringen av Kunnskapsløftet – samisk (NR-rapport nr. 1/2012 Kunnskapsløftet 2006 Samisk – mot en likeverdig skole?) at lærere oppfatter mangelen på samiske læremidler som svært krevende. Samisk språkutvalg har i sin utredning «NOU 2016: 18 Hjertespråket anbefalt at det etableres et nordisk samarbeid med fokus på å utvikle samiske læremidler, samt at det foretas en gjennomgang av gjeldende regelverk for åndsverkloven, slik at det blir lettere å dele samiske læremidler, læremateriell og digitale leksjoner over landegrensene. (Art 27 og 28(1)(3) jf. art 32).

Samiske språk i offentlig forvaltning

140. Gjennom nyere forskning og utredninger er det blitt avdekket at retten til tjenestetilbudet på samiske språk, blant annet retten til å kommunisere med offentlig forvaltning på samisk, ikke har blitt oppfylt tilstrekkelig i alle kommunene, heller ikke i språkforvaltningsområdet, til tross for lovfestede rettigheter. Implementeringsgapet er godt dokumentert gjennom flere forskningsprosjekter og utredninger, hvor det blant annet slås fast at både den samiske kultur- og språkkompetansen i offentlig sektor og opplæringstilbudet i samiske språk er mangelfullt.
141. Sametinget ser at manglende tilrettelegging av samiskspråklige tilbud fra kommunale og offentlige myndigheter en rekke steder fører til brudd på samelovens språkregler. Sametinget får sjelden innsyn i eventuelle klager på manglende oppfølging av loven, men har i noen tilfeller fått kopi av klage som er sendt til klageinstansen. Sametinget ser at det også innen forvaltningen er usikkerhet omkring hvordan samelovens språkregler skal tolkes og hvordan slike klager skal behandles. Manglende informasjon i forvaltningen og til samiske brukere om hvor og hvem Samelovens språkregler gjelder for er en utfordring som må løses. Sametinget ser behov for at det blir etablert en tilsynsfunksjon og at klagemulighetene styrkes gjennom økt informasjon om rettigheter, og gjennom etablering av et språkombud. Et samisk språkombud kan også følge opp om rettigheter som følger av samelovens kapittel 3 overholdes. (Art. 28(3)).
142. Sametinget har fra 2012 hatt samarbeidsavtaler med kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet for samisk språk. Dette for å følge opp bruken av Sametingets tospråklighetsmidler og at kommunene blir mer aktive med å utvikle og fremme samisk språk i egne kommuner. Sametinget ser behov for videre oppfølging og utvikling av samarbeidsavtalene, samt forvaltningen av tospråklighetsmidlene.
143. I dag mangler en samisk tolkeutdanning. Lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk mv. (tolkeloven) trådte i kraft 2022. Formålet til loven er å «bidra til å sikre rettssikkerhet og forsvarlig hjelp og tjeneste for personer som ikke kan kommunisere forsvarlig med offentlige organer uten tolk. Loven skal også bidra til å sikre at tolker holder en faglig forsvarlig standard.» Det er det satt et krav til offentlige organer om å bruke kvalifiserte tolker, som oppfyller kravene til å bli oppført i Nasjonalt tolkeregister. Det er gitt dispensasjon fra kravet om å bruke kvalifiserte tolker fram til 31. desember 2026. Sametinget påpeker at uten en tolkeutdanning blir det vanskelig å kunne oppfylle krav om kvalifiserte tolker.

Mangel på samiskspråklige fagpersoner

144. Det er en prekær kompetansekrise i opplæringssektoren, fra barnehage til høyere utdanning. Mangelen på samiskspråklige lærere er kritisk. Situasjonen i sør- og lulesamisk område er særlig utfordrende. Dette er et alvorlig problem for tilgangen til og kvaliteten på opplæring i samisk skole og i samiske språk. Det får samtidig store konsekvenser for fremtidig rekruttering av samiskspråklige lærere og fagpersoner generelt.
145. *Meld. St. 13 (2022-2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv: Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning* påpeker at rekrutteringsspiralen ikke er bærekraftig, og at det er behov for tiltak for å snu den. Det finnes ikke tilstrekkelig antall personer med samisk språkkompetanse for å realisere de

sammensatte behovene i samiske samfunn. Her er lærere viktige for å sikre fremtidige samiskspråklige fagpersoner blant annet høyere utdannede. Universitets- og høgskolesektoren er avgjørende viktig for å utdanne og styrke kompetansen i opplæringssektoren, og må gis bedre vilkår for å ivareta dette ansvaret. Sametinget mener samtidig at skolene må styrke rammevilkårene for samiske lærere, slik at de blir værende i sine stillinger. (Art. 28 (1)(3) jf. art. 4(1)).

146. I 2023 utga Domstolsadministrasjonen i Norge rapporten *Samisk rettssikkerhet i justissektoren* fra en arbeidsgruppe med deltakere fra politi, kriminalomsorg, domstolene og konfliktrådet. Rapporten kartlegger status for samisk rettssikkerhet på de respektive områdene i justissektoren. Kartleggingen som er gjennomført i forbindelse med dette arbeidet viser at det er et gap mellom de rettslige forpliktelser aktørene i justissektoren har i møte med den samiske befolkningen og hva aktørene tilbyr av tjenester. Alle har utfordringer knyttet til det å kunne levere likeverdige tjenester til den samisktalende delen av befolkningen. Dette handler i særlig grad om å legge til rette for at språkrettighetene i sameloven overholdes. Utfordringene er blant annet knyttet til oversettelser, tolking, informasjonsarbeid, kompetansetiltak og rekruttering av samisktalende medarbeidere. Blant arbeidsgruppens anbefalte tiltak var blant forslag om at det etableres en felles samisk kompetansetjeneste som kan tilby bistand til oversettelse, tolking, informasjonsarbeid og kompetanseheving. (Art. 12 jf. art. 10).

Artikkel 31

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

147. Sametinget er fornøyd med at Stortinget fattet vedtak om å etablere en sannhet- og forsoningskommisjon for samer og kvener i Norge. Den samiske befolkningen i Norge har vært utsatt for en hard fornorskningpolitikk, og mange sliter med ettervirkningene av statens politikk. Kommisjonen leverte rapporten *Sannhet og forsoning - grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer kvener/norskfinner og skogfinner* 1. juni 2023. Sametinget tar sikte på å behandle rapporten i løpet av 2023. Sametinget har håp om at prosessen vil kunne lede til større kunnskap og toleranse for hverandres historie og ulike standpunkter (Art. 31 jf. art. 2).

Informasjon om samiske samfunnsforhold

148. Ofelaš - De samiske veiviserne er et godt tiltak, og Sametinget mener at veiviserne gjør en fremdragende jobb. I skoleåret 2022/2023 besto de samiske veivisere av 4 ungdommer som reiser rundt i Norge, og andre steder, for å holde foredrag om samer. Først og fremst på videregående skoler. Veiviserne studerer samisk kultur- og samfunnskunnskap ved Sámi allaskuvlla / Sámi University of Applied Science i Kautokeino, og arbeidet som veiviser er del av utdanningen deres. Sametinget mener imidlertid at dette tiltaket ikke et fullverdig informasjonstiltak om samiske forhold fordi målgruppen til veiviserne er begrenset til ungdommer.
149. Sametinget mener det også er behov for å gjennomføre mer undervisning om samisk samfunn og kultur i den norske skolen. Når det gjelder undervisning om samisk samfunn og kultur i skolen så gjenspeiles dette i læreplanene, og det er viktig at lærere i skolen får nødvendig kompetanseheving på området. I Universitet og høgskolesektoren er det

viktig at alle profesjonsutdanninger får forskriftsfestet samisk innhold, og at implementeringen følges opp av regjeringen.

150. Gáldu - kompetansesenter for urfolks rettigheter ble etablert i 2002 for å øke kunnskapen om og forståelsen for samiske rettigheter og urfolksrettigheter. Gáldu samlet inn, bygget opp, systematiserte, vedlikeholdt, bearbeidet, tilrettela og formidlet relevant informasjon og dokumentasjon om urfolksrettigheter nasjonalt og internasjonalt. Gáldu kunne også påpeke behovet for forskning på aktuelle områder. Gáldus virksomhet ble i 2017 i henhold til lov 1. juli 2015 om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter integrert i Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM). Sametinget påpeker en utilsiktet virkning av omleggingen av virksomheten ved at Gáldus tidligere funksjon som sentral leverandør av informasjon om samiske forhold i dag ikke er ivaretatt.

Artikkel 32

Nordisk samekonvensjon

151. Det ble lagt frem en fremforhandlet konvensjonstekst den 13. januar 2017. Forslaget er fremdeles til behandling hos landenes regjeringer og sameting. Et overordnet mål med konvensjonen er at samene skal kunne bevare, utøve og utvikle sin kultur med minst mulig hinder av landegrensene. Sametinget mener det er viktig å prioritere arbeidet med å få plass en nordisk samekonvensjon som Norge, Sverige og Finland og sametingene er enig om så raskt som mulig. Sametinget jobber for å bli enig om en konvensjon som er innenfor folkeretten for det samiske folk, og som ikke strider mot samenes rett til selvbestemmelse. Sametinget arbeider for at de samiske forslagene til justeringer i den foreslåtte teksten til nordisk samekonvensjon blir godkjent, slik at konvensjonen kan undertegnes. Sametinget mener at regjeringen viser liten vilje til både å gjøre og diskutere nødvendige justeringer i konvensjonsutkastet.

Grensehindre

152. Samene er ett folk i fire stater og Sametinget har arbeidet for at statsgrensene skal være til minst mulig hinder for samenes samhandling som ett folk. Under koronapandemien opplevde det samiske folket at grensekontroll og grensestenging i det samiske området, gjorde det vanskelig eller umulig, å besøke slektninger, delta på seremonier, eller utøve yrker på tvers av grensene. Høsten 2018 oppnevnte Samisk Parlamentarisk Råd (SPR) et utvalg for identifisering av grensehindre i samiske områder (samisk grensehinderutvalg). Utvalget har hatt i oppdrag å identifisere konkrete grensehindre som vanskeliggjør samisk samhandling over grensene og foreslått tiltak som kan bidra til å bygge dem ned. Grensehindre som er identifisert handler for eksempel om deponering av mva. for duodji ved innførsel til Norge, at grensegiengere må betale skatt til to land, at samiske studenter opplever å ikke få stipender ved studier i annet land, at samiske terapeuter ikke kan krysse landegrensene, at det er lite fleksible regler for medisinerer av gjeterhunder, at rovdyrforvaltning og -erstatninger ikke baserer seg på en felles forståelse av rovdyrstammer, at det er vanskelig å få lovfestet legehjelp i arbeidsland og manglende informasjon om rettigheter og plikter i andre land. Sametingets plenum har pekt på utvalgets forslag og anbefalinger som skal følges opp.

Samiske språk i flere land

153. De samme samiske språkene benyttes på tvers av landegrensene mellom Norge, Russland, Finland og Sverige. En helhetlig språkpolitikk innebærer at det er nødvendig at statene, herunder Norge, legger til rette for et godt grenseoverskridende samisk samarbeid. Felles terminologiutvikling er viktig. Det vil være svært uheldig om samme samiske språk utvikler seg i forskjellige retninger og gir kommunikasjonsproblemer mellom samer som bor i ulike land, slik Sametinget ser tendenser til i dag. Hvis det ikke finnes felles normerte termer på samisk, blir det også vanskelig for sametingene i Norge, Sverige og Finland å samarbeide om språktiltak på tvers av landegrensene, som utvikling av læremidler og utvikling av korrekturedskaper.
154. Normering av språk er grunnlaget for all språkutvikling. Sámi Giellagáldu er et felles språkfaglig organ, organisert gjennom et nordisk samisk fag- og ressurscenter for samiske språk for sametingene i Norge, Sverige og Finland. Sámi Giellagáldu har ansvaret for normering av de samiske skriftspråkene og normering av ny terminologi i sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk, enaresamisk, og skoltesamisk. Organet har i løpet av 2022 blitt organisert som en selvstendig administrativ enhet tilknyttet Sametinget i Norge. Virksomheten ledes av et eget styre der alle tre sametingene i Norge, Finland og Sverige har lik innflytelse. (jf. art. 27 og 28(3)).

Grenseoverskridende samarbeid mellom skoler

155. Sametinget ser viktigheten av et nordisk samarbeid på opplæringsfeltet, og nytten av å samarbeide på nordisk nivå om en felles skolepolitikk med grunnlag i samiske språk og samiske verdier. Grenseoverskridende samarbeid har aktualisert behovet for felles verdi- og prinsippgrunnlag for samisk skoletilbud på tvers av grensene, som resulterte i erklæringen «Felles verdigrunnlag og overordnede prinsipper for barnehagetilbudet og opplæringen i hele Sápmi» i 2022. Sametinget i Norge har tatt initiativ til oppfølging og iverksetting av erklæringen på tvers av grensene. Sametinget ønsker at nasjonalstatene hvor samene bor i større grad legger til rette for språklig og kulturelt samarbeid innenfor opplæringsfeltet på tvers av landegrensene. (Jf. art. 26, 28, 27 og 29).